

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM SEKTÖRÜ
SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Naim ERZİN
1600007073**

**Anabilim Dalı: İşletme
Program: İşletme Uzaktan Eğitim**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Uğur YOZGAT

İSTANBUL - 2018

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM SEKTÖRÜ
SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Naim ERZİN
1600007073**

**Anabilim Dalı: İşletme
Program: İşletme Uzaktan Eğitim**

**Tez Danışmanı : Prof. Dr. Uğur YOZGAT
Jüri Üyeleri : Dr. Öğr. Üyesi Çağla ARIKER
Dr. Öğr. Üyesi Andaç TOKSOY**

İSTANBUL - 2018

ÖNSÖZ

Bu çalışmada günümüzde hızlı artan nüfusa doğru orantılı olarak yükselen tüketimde bitkisel kökenli yağlı tohum ve yağların hem ülke ekonomisi hem de bitkisel yağ sanayisi için önemi ve bu alanda faaliyet gösteren sektör firmalarının yaşamış olduğu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ele alınmıştır. Yapılan bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar bu alanda bilgi birikimine sahip olmak isteyen kişilere ve kuruluşlara mütevazı ölçülerde bilgi ve katkı sağlanması amaçlanmaktadır ve hiçbir şekilde sağlanan finansal enstrümanlar ticari işlemler ya da finansal danışmanlık gibi hizmetleri sağlamak amaçlı olarak algılanmamalıdır. Ayrıca çalışmada yer alan bilgi, istatistik, görüş ve değerlendirmelerin değişmez, doğru ve eksiksiz olması konusunda herhangi bir taahhüt verilememektedir.

“Türkiye Bitkisel Yağ Üretim Sektörü Sorunları Ve Çözüm Önerileri” konulu bu çalışmamda bana gerek bilgi ve tecrübeleri ile gerekse sağlamış oldukları yazılı dökümantasyonlarla çalışmama katkıda bulunan AgriPro Genel Müdürü Sayın Faik GENÇ, Sunseedman şirketi kurucusu Sayın Veysel KAYA, Mehmetler Yağ San. Ve Tic. A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Muharrem TABAK ve Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi’nden Sayın Doç. Dr. Haluk GEDİKLİOĞLU’na teşekkürü bir borç bilir, saygılarımı sunarım.

Naim ERZİN

31.10.2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
1. DÜNYA BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜ	2
1.1. Genel Olarak Bitkisel Yağ Sektörüne Bakış	2
1.2. Dünya Yağlı Tohum Üretimi.....	3
1.3. Dünya Ham Yağ Üretimi.....	4
1.4. Dünya Ham Yağ İhracat Ve İthalatı.....	6
1.5. Dünya’da Rafine Yağlar.....	7
2. TÜRKİYE’DE BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜ	7
2.1. Üretim.....	7
2.1.1. Yağlı Tohum Üretimi.....	7
2.1.2. Bitkisel Yağ Üretimi	9
2.1.3. Küspe Üretimi	11
2.1.4. Üretim Maliyetleri.....	12
2.2. Tüketim.....	13
2.2.1. Yağlı Tohum Tüketimi.....	13
2.2.2. Bitkisel Yağ Tüketimi	14
2.2.3. Küspe Tüketimi	17
2.2.4. Yerel Tüketici Analizi.....	17
2.3. Yatırımlar	19
2.3.1. Şirket Birleşmeleri ve Satınalmaları	19
2.4. Dış Ticaret	20
2.4.1. Yağlı Tohumlar İthalat ve İhracat	20
2.4.2. Ham Yağ İthalat ve İhracat	22
2.4.3. Rafine Yağlar İthalat ve İhracat	24
2.5. Finansman Yapısı	26

2.6.	Mevzuat ve Destekler	27
2.7.	Biyodizel Uygulaması	32
2.8.	Yabancı Menşeli Tohumdan Türk Menşeli Yağ Elde Etme Maliyeti	32
3.	TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜNÜN BAŞLICA	
	SORUNLARI.....	34
3.1.	Üretim Problemi	34
3.2.	Tağışış Problemi	35
3.3.	Ekonomik ve Siyasi Problemler	35
4.	GENEL DEĞERLENDİRME, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM	
	ÖNERİLERİ	37
4.1.	Genel Değerlendirme.....	37
4.2.	Ekonomik Senaryo Analizi.....	39
4.3.	Beklentiler	39
4.4.	Çözüm Önerileri	41
	SONUÇ.....	43
	KAYNAKÇA	46

KISALTMALAR

BYSD	:	Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği
CIF	:	Cost, Insurance and Freight (Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun)
DİR	:	Dahilde İşleme Rejimi
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
EXW	:	Ex Works (Ticari İşletmede Teslim)
FOT	:	Free On Truck (Kamyona Teslim)
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GTHBT	:	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tebliği
KOP	:	Konya Ovası Projesi
MH	:	Milyon Hektar
MMT	:	Milyon Metrik Ton
MT	:	Metrik Ton
PL	:	Private Label (Özel Markalı Ürün)
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMO	:	Toprak Mahsulleri Ofisi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
USDA	:	U.S. Department of Agriculture (ABD Tarım Bakanlığı)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2016/17 Ülkeler Bazında Ham Yağ İhracatı.....	6
Tablo 2: 2016/17 Ülkeler Bazında Ham Yağ İthalatı	6
Tablo 3: Şirket Birleşmeleri ve Satınalmaları	20
Tablo 4: Bitkisel Ve Hayvansal Sıvı Ve Katı Yağların İmalatı - Finansal Analiz....	27
Tablo 5: Türkiye: Yağlı Tohum Üretim Primleri	30
Tablo 6: 2018 Yılında Çiftçiye Verilen Destekler	29
Tablo 7: 2015-2017 Türkiye Gözetim Fiyatı Uygulaması	30
Tablo 8: Biyodizel Pazarı Üretim ve Satış Miktarları.....	32
Tablo 9: Rusya Menşeli Ayçiçek Tohumu'ndan Türk Menşeli Ayçiçek Yağı Elde Etme Maliyet Tablosu Örnek Hesaplama	33
Tablo 10: Türkiye'deki Tarım Havzaları ve Havzalara Göre Yetiştirilmesi Önerilen Yağlı Tohumlar	44

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Dünya Yağlı Tohumlar Ekim Alanı	3
Şekil 2: Dünya Yağlı Tohum Üretimi	4
Şekil 3: Dünya Ham Yağ Üretimi	5
Şekil 4: 2016/17 Ülkeler Bazında Ham Yağ Üretimi	5
Şekil 5: Türkiye Yağlı Tohum Üretimi	8
Şekil 6: 2017 yılı üretim dağılımı	8
Şekil 7: Türkiye Yağ Firmaları Bölgelere Göre Dağılımı	10
Şekil 8: Marmara Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Bazı Yağ Firmaları	10
Şekil 9: Bitkisel Yağ Rafineri Maliyet Kalemleri	12
Şekil 10: 2017 Yılı EXW Trakya Teslim Rafine Yağlar Örnek Hesaplama	13
Şekil 11: 2016/17 Sezonu Türkiye Bitkisel Yağ Sanayi Pazar Büyüklüğü	15
Şekil 12: Türkiye Bitkisel Yağ Arz ve Talep	15
Şekil 13: Türkiye Likit Yağ Tüketimi	16
Şekil 14: Türkiye Margarin/Endüstriyel Yağ Tüketimi	17
Şekil 15: Yağlı Tohumlar İthalat	21
Şekil 16: Yağlı Tohumlar İhracat	22
Şekil 17: Ham Yağ İthalat	23
Şekil 18: Ham Yağ İhracat	24
Şekil 19: Rafine Yağlar İhracat	24
Şekil 20: Türkiye'nin Irak ve Suriye'ye Rafine Ayçiçek İhracatı	25
Şekil 21: Rafine Yağlar İthalat	25
Şekil 22: Türkiye'nin Bosna Hersek Menşeli Rafine Ayçiçek Yağı İthalatı	26
Şekil 23: Trakya İç Piyasa Ayçiçek Tohumu ve Ham Ayçiçek Yağı Fiyatları	31
Şekil 24: CIF Marmara Ayçiçek Tohumu ve Ham Ayçiçek Yağı Fiyatları	31
Şekil 25: 2017/18 Yılı Dolar/Türk Lirası Kuru	36

Üniversite	:	İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dalı	:	İşletme
Programı	:	İşletme
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Uğur Yozgat
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans – 12 Kasım 2018

ÖZET

TÜRKİYE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM SEKTÖRÜ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Naim Erzin

Yıllar geçtikçe nüfusta görülen hızlı artışın yanı sıra yaklaşık 3.5 milyon mülteciye ev sahipliği yapan ülkemizde kişi başına düşen tüketim miktarı da yıllar geçtikçe artmaktadır. Bu anlamda içeriğinde barındırdığı karbonhidrat, yağ, protein, mineral ve vitaminler nedeniyle, yaşamımızda büyük öneme sahip yağlı tohum ve bitkisel yağlar tüketiminde de hızlı bir artış görülmektedir. Öte yandan, Türk hükümetinin yağlı tohum üretimini artırmaya yönelik çabalarına rağmen, ülkemizde üretilen yağlı tohum miktarının tüketimi karşılayamaması sebebiyle, ihtiyaç duyulan yağlı tohum ve ham yağların büyük bir kısmı doğrudan ithalat ile karşılanmakta olup, Türkiye'nin bu alanda kombine ithalat miktarı 2016/17 döneminde 3.05 milyon metrik tona ulaşmış olmasına karşın, 2017/18 sezonunda bu miktarın 3.20 milyon metrik tona yükseleceği beklenmektedir. Türkiye'nin yağlı tohum ve türevleri alanındaki dış ticaret açığı yaklaşık 2.5 milyar dolar seviyelerindedir. Yağlı tohumların yetiştirilmesi konusunda ciddi bir potansiyele sahip olan ülkemizde, bu alandaki teşviklerin ve gerekli yasal düzenlemelerin en iyi şekilde yeniden yapılandırılması suretiyle sahip olunan mevcut dış ticaret açığını yıllar içerisinde ciddi seviyelerde azaltmanın hatta kapatmanın mümkün olduğu yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar, Yağlı Tohum Üretimi, Yağlı Tohum İthalatı

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Business Administration
Subfield : Business Administration
Supervisor : Prof. Dr. Uğur Yozgat
Degree Awarded and Date : Master Degree – 12 November 2018

ABSTRACT

TURKEY VEGETABLE OIL PRODUCTION SECTOR PROBLEMS' AND SOLUTION OFFERS

Naim Erzin

The amount of consumption per capita in Turkey is increasing year by year due to the rapid increase both in the country population and refugee population. Today, Turkey is hosting 3.5 million refugees. In parallel with the population increases, it is noticed a rapid increase in the consumption of oilseeds and vegetable oils. Oilseeds have great prominence in man live due to contains carbohydrates, fat, protein, minerals, and vitamins. On the flipside, despite the efforts of the Turkish government to increase domestic oilseed production, most of the oilseeds and crude oils needed are met by direct imports due to low domestic production and high demand and with combined imports reaching a record of 3.05 million metric tonnes in the market year 2016/17, and expected to increase in the market year 2017/18 to 3.20 million metric tonnes. Turkey foreign trade deficit in oilseeds and derivatives is about \$2.5 billion. Turkey has a great potential for the cultivation of oilseeds, therefore, necessary incentives and legal arrangements have to be put into force to be able to assess this potential possessed. According to the results of the research conducted, it is possible to reduce or even eliminate the present foreign trade deficit in this way.

Keywords : Oilseeds, Vegetable Oils, Oilseeds Production, Oilseeds Import

GİRİŞ

Yıllar geçtikçe artan dünya nüfusuna paralel olarak artış gösteren tüketici taleplerini karşılamak adına gıda maddeleri ve dolayısıyla bitkisel yağlar ve türevleri daha da önem kazanmaktadır. Bu anlamda, Amerikan Tarım Bakanlığı Dış Tarım Servisinin (USDA FAS) 2016/17 yılı raporundaki verilere göre; dünyada toplam yağlı tohum üretimi (hindistan cevizi, pamuk, zeytinyağı, palm, plam kernel, yer fıstığı, kanola, soya ve ayçiçek yağı) yaklaşık 578 MMT olup, bu alanda dünya ham yağ ihracatı yaklaşık 81 MMT ve ithalatı yaklaşık 76 MMT'dur.

Yerel üretimin tüketimi karşılamadığı Türkiye ise yağlı tohumlar ve ham yağda dışa bağımlı olması sebebiyle bu alanda yaklaşık 2,5 milyar dolar dış ticaret açığına sahiptir. Türkiye'de bitkisel yağ sektörünün en önemli iki unsuru ayçiçek ve pamuktur. Bu anlamda Türkiye'deki bitkisel yağ sanayicisinin en öncelikli sorunu hammadde sorunu olup bu alanda hammadde ihtiyacının yaklaşık %75'i ithalat ile karşılanmaktadır ve Türkiye gıda amaçlı ithal ettiği yağlı tohum, ham ve rafine yağlar için yaklaşık 2.2 milyar dolar ödemektedir (Büyükhelvacıgil 2017, 10). Bu anlamda, yağlı tohumlu bitkilerin üretimi hususunda ülkemizdeki mevcut potansiyel değerlendirilebilirse, ülkenin ihtiyaç duyduğu yağlar ve türevleri hususunda dışa bağımlılık ve dolayısıyla ülkeye olan maliyeti yıllar içerisinde giderek azalacaktır ve bu alanda ciddi tasarruflar edilmesi söz konusu olacaktır.

Tezin Konusu Ve Önemi

Bu tezin konusu Türkiye'de yeterli kapasiteye sahip bitkisel yağ üretim sektörünün yıllar geçtikçe artan hammadde açığının nedenlerinin ve bu nedenlerin ekonomi üzerindeki etkilerinin araştırılmasını oluşturmaktadır.

Bitkisel yağ üretim sektörüne ilişkin pek çok rapor, sunum vb. çalışma bulunmasına rağmen bu hususta geniş kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olduğu görülmektedir.

Tezin Amacı

Bu tezin temel amacı; Türkiye'nin yağlı tohum türleri ve bitkisel yağlar konusundaki üretim, tüketim, ithalat-ihracat, dışa olan bağımlılık boyutları, sektör sorunları hususlarının incelenmesi ve bunlara olası çözüm önerilerinin sunulmasıdır.

1. DÜNYA BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜ

1.1. Genel Olarak Bitkisel Yağ Sektörüne Bakış

Bitkisel yağ üretiminin ana hammaddesi yağlı tohumlardır (Öztürk 2016, 7). Kırma tesislerine gelen yağlı tohumlar burada sırasıyla tohum yıkama ve kurutma, kabuk ayırma, kırma, pişirme ve presleme sonucunda ham yağ ve küspe elde edilir. Küspe hayvan yemlerinde kullanılmaktadır. Ayrıca işlem sırasında elde edilen diğer yan ürünler olan kabuklar tohum kırma tesisleri için buhar üretmek amaçlı kullanılabilirken, soya ve ayçiçek tohumları kırıldıktan sonra elde edilen lesitin ürünü gıda sektöründe emülgatör olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda bakıldığında 100 kg'lık bir yağlık ayçiçek tohumundan yaklaşık olarak 43 kg yağ, 55 kg küspe (kabuk ve 1 kg ayçiçek lesitini elde edilirken, geriye kalan 1 kg ise kayıp olarak görülür.

Dünya geneli bitkisel yağ üretimi incelendiği zaman en fazla miktarda üretilen yağlı tohumların soya, kanola, ayçiçek, pamuk ve palm olduğu görülmektedir. Bu anlamda yağlı tohum üretiminin %42'si Amerika ve Brezilya tarafından gerçekleştirilirken, Türkiye dünya üretiminin %0,57'lik kısmını oluşturmaktadır (USDA, 2017).

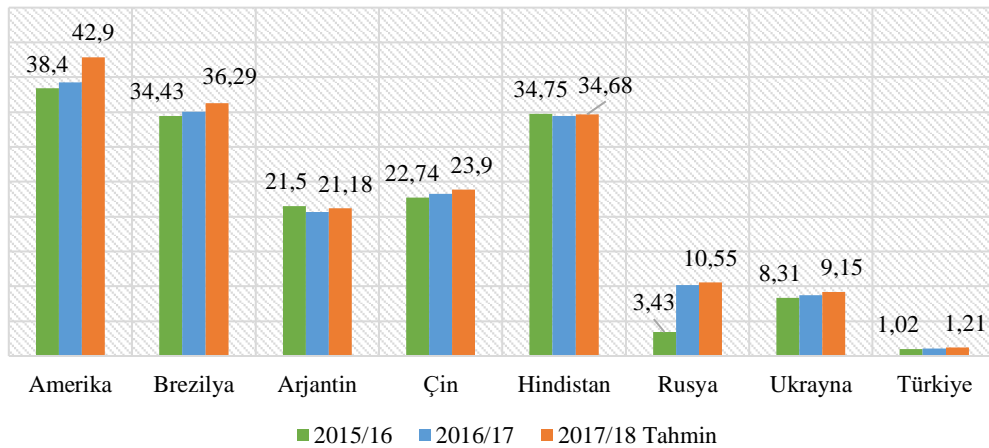
Dünya üzerindeki tarımsal üretimin yaklaşık %7'sini oluşturan yağlı tohumların toplam ekim alanları yıllar içinde ciddi artışlar göstererek 2017/18 döneminde ekim alanları 245 milyon hektara ulaşması beklenmektedir. Türkiye'de ise 2015 yılından itibaren son üç yıl baz alındığında ekim alanları %18'lik bir artış göstererek 2017/18 döneminde 1.21 milyon hektara ulaşması öngörülmektedir (USDA, 2017).

Yağlı tohumlardan soya fasulyesinin en büyük üretici ülkeleri Amerika ve Brezilya; ayçiçek tohumunun en büyük üreticileri Ukrayna ve Rusya; palm tohumunun en büyük üreticileri Endonezya ve Malezya; pamuk tohumunun en büyük üreticileri Çin ve Hindistan ve kolza (kanola) tohumunun en büyük üreticileri Kanada ve Çin'dir. Öte yandan, rafine edilmiş bitkisel yağların en büyük üretici ülkeleri Endonezya, Çin ve Malezya'dır. Bu anlamda dünyanın en büyük palm tohumu üreticileri olan Endonezya ve Malezya küresel ihracatın %45'lik kısmını gerçekleştirmektedir (USDA, 2017).

1.2. Dünya Yağlı Tohum Üretimi

Dünya üzerindeki tarımsal üretimin yaklaşık %7'sini oluşturan yağlı tohumların toplam ekim alanı 2017/18 döneminde 245 milyon hektara ulaşması beklenmektedir. 2015/16 sezonundan başlayarak son üç dönem incelendiğinde, yağlı tohumlar ekimi hususuna yıllar geçtikçe daha fazla önem verildiği görülmektedir ve USDA verilerinden elde edilen aşağıdaki şekil 1'de görüldüğü gibi bahsi geçen başlıca yağlı tohumlar, soya fasulyesi, ayçiçeği tohumu, yer fıstığı (kabuklu), pamuk tohumu ve kolza tohumlarının ekim alanları yıllar içerisinde artış göstermişlerdir.

DÜNYA YAĞLI TOHUMLAR EKİM ALANI (MH)

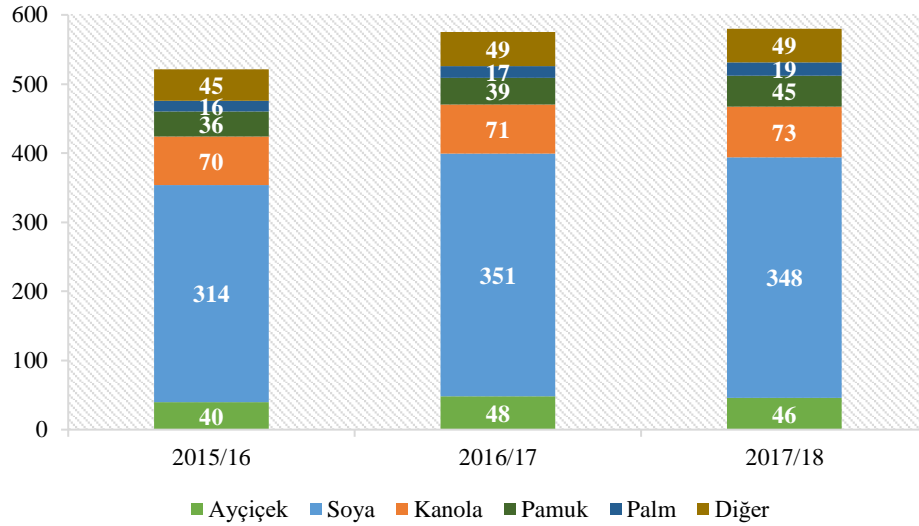

Şekil 1: Dünya Yağlı Tohumlar Ekim Alanı

Kaynak: USDA Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 03 Şubat 2018, <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/production.pdf>

Dünya genelinde yağlı tohum üretimi son iki döneme göre 2017/18 döneminde yıllık bazda %11,32'lik artışla 580 milyon tona ulaşmıştır. Üretimin %60'ını soya fasulyesi oluşturmaktadır (Öztürk 2016, 7). Öte taraftan, toplam üretimin %42'si Amerika ve Brezilya tarafından gerçekleştirilmektedir (USDA, 2017).

DÜNYA YAĞLI TOHUM ÜRETİMİ (MMT)

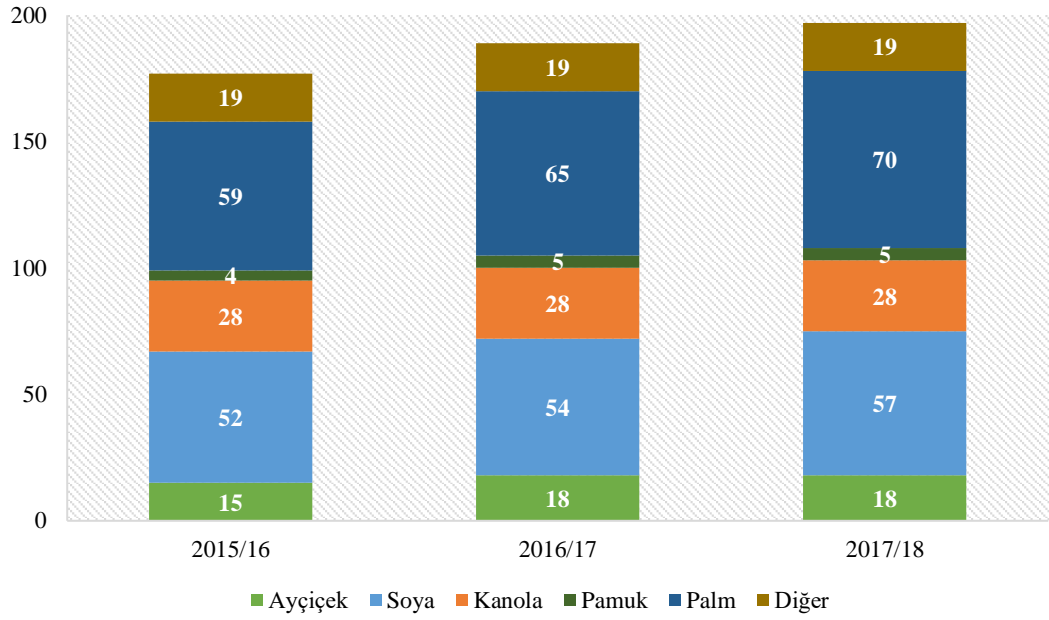
Şekil 2: Dünya Yağlı Tohum Üretimi

Kaynak: USDA Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 03 Şubat 2018, <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/production.pdf>

1.3. Dünya Ham Yağ Üretimi

Ham yağlarda dünya üretimi 2017/18 dönemi için yıllık bazda %4,12 artışla 196 milyon ton olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu anlamda dünya ham yağ üretiminin %34'ü ve ihracatın %60'ı Endonezya ve Malezya tarafından gerçekleştirilirken, ham yağ üretiminin %64'lük dilimi palm ve soya yağından meydana gelmektedir (Öztürk 2016, 8).

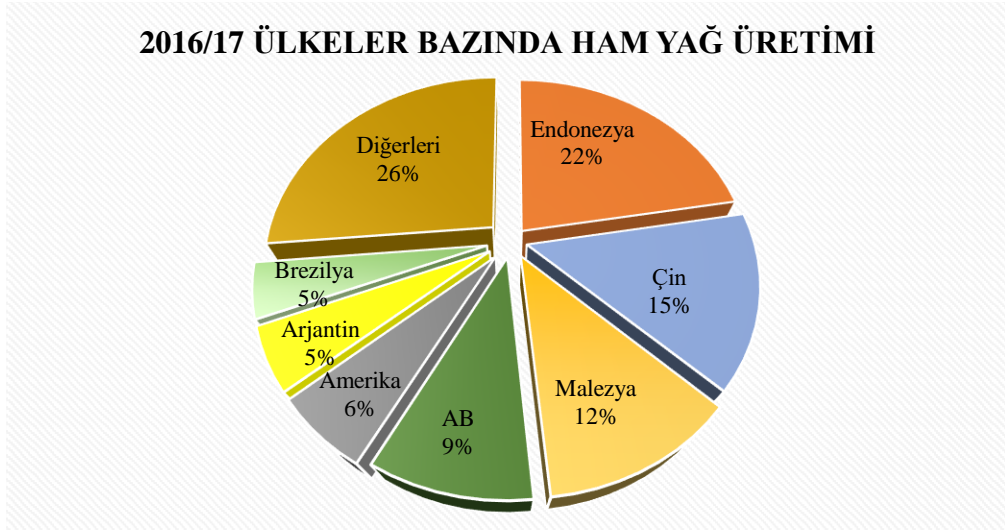
DÜNYA HAM YAĞ ÜRETİMİ (MMT)

Şekil 3: Dünya Ham Yağ Üretimi

Kaynak: USDA Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 02 Şubat 2018, <http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/fas/oilseed-trade//2010s/2017/oilseed-trade-12-12-2017.pdf>

2016/17 ÜLKELER BAZINDA HAM YAĞ ÜRETİMİ

Şekil 4: 2016/17 Ülkeler Bazında Ham Yağ Üretimi

Kaynak: USDA Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 02 Şubat 2018, <http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/fas/oilseed-trade//2010s/2017/oilseed-trade-12-12-2017.pdf>

1.4. Dünya Ham Yağ İhracat Ve İthalatı

Ham yağ ithalatının %22'si hindistan tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye ise 2016/17 sezonunda ham yağ üretimi hususunda 862 bin ton üretim ile dünya sıralamasının oldukça gerisinde kalırken, 1,45 milyon ton ham yağ ithalatı yaparak dünya sıralamasında 8. Sırada yer almıştır.

Tablo 1: 2016/17 Ülkeler Bazında Ham Yağ İhracatı

ÜLKELER BAZINDA HAM YAĞ İHRACATI 16/17		
	MMT	Yüzde
Endonezya	30,42	38%
Malezya	18,53	23%
Arjantin	6,47	8%
Ukrayna	5,23	6%
Kanada	3,34	4%
Rusya	2,82	3%
AB	2,29	3%
Diğerleri	11,94	15%
Toplam	81,04	100%

Kaynak: USDA Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 02 Şubat 2018, <http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/fas/oilseed-trade//2010s/2017/oilseed-trade-12-12-2017.pdf>

Tablo 2: 2016/17 Ülkeler Bazında Ham Yağ İthalatı

ÜLKELER BAZINDA HAM YAĞ İTHALATI 16/17		
	MMT	Yüzde
Hindistan	16,37	22%
AB	9,75	13%
Çin	7,71	10%
Amerika	4,92	6%
Pakistan	3,28	4%
Bangladeş	2,35	3%
Mısır	2,15	3%
Türkiye	1,45	2%
Iran	1,26	2%
Malezya	1,22	2%
Diğerleri	25,3	33%
Toplam	75,76	100%

Kaynak: USDA Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 02 Şubat 2018, <http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/fas/oilseed-trade//2010s/2017/oilseed-trade-12-12-2017.pdf>

1.5. Dünya’da Rafine Yağlar

Dünya genelinde rafine edilmiş yağların en büyük üretici ülkeleri Endonezya, Çin ve Malezya’dır. Rafine edilmiş bitkisel yağ üretiminin büyük bir kısmını palm yağları oluştururken, dünya palm tohumu üretiminin %82’si Endonezya ve Malezya tarafından gerçekleştirilmektedir. Endonezya hükümetinin ham yağ ihracatından daha çok rafine yağ üretimine teşvik etmesi bu alanda faaliyet gösteren büyük firmaların da yatırımlarını bu yönde yapmasını sağlamakta olup bu durum Endonezya’lı firmaları Malezya’daki firmalara karşı daha rekabetçi hale getirmektedir. Türkiye ise rafine edilmiş bitkisel yağlar ihracatı konusunda 540.000 ton ile dünya sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır (Öztürk 2016, 9).

2. TÜRKİYE’DE BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜ

CIA World Factbook Kasım 2017 verilerine dayanarak ülkemiz nüfusu bir önceki yıla göre 2017 yılında %0.52 artış ile 80.5 milyona ulaşmıştır. Nüfusun %43,21’lik kısmını 25-54 yaş grubu oluştururken bunu sırasıyla %24.68 ile 0-14 yaş grubu, %15,99 ile 15-24 yaş grubu, %8,58 ile 55-64 yaş grubu ve %7,53 ile 65 ve üstü grubu takip etmektedir. Bu veriler ışığında ortalama yaş 30.9 çıkmaktadır. Öte yandan, kentsel nüfus oranı %74,4 iken kentleşme oranı %1,54’tür. Toplam olarak 783,562 m² yüzölçümüne sahip olan ülkemizde tarım alanları %49,7 iken toplam ekilebilir alan %26,7’dir (CIA, 2017). Bu anlamda, Türkiye nüfusu ve buna bağlı olarak bitkisel yağların tüketim oranları yıllar geçtikçe artmaktadır.

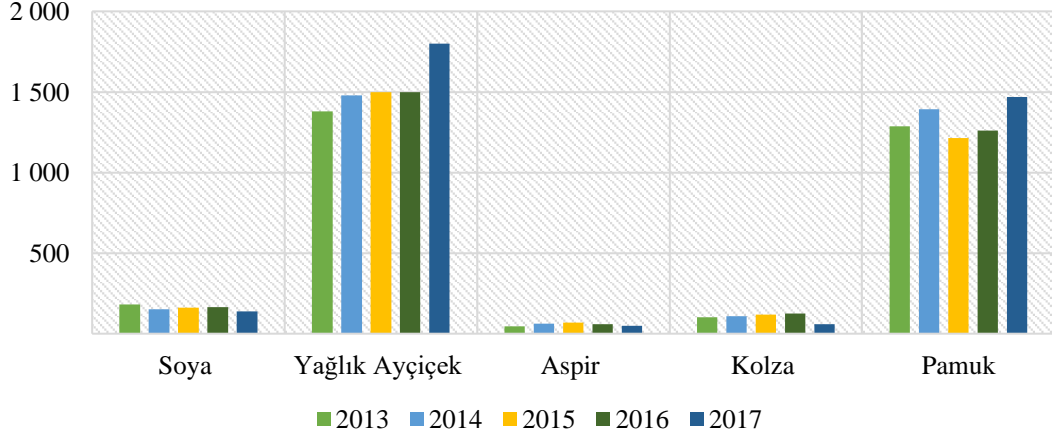
2.1. Üretim

2.1.1. Yağlı Tohum Üretimi

Türkiye’nin yağlı tohum (soya, ayçiçek, kolza, aspir ve pamuk) üretimi 2017/18 sezonunda yaklaşık %11 artarak 3.52 MMT’na ulaşmasına karşın, bu miktarın 2018/19 sezonunda %4’lük bir artışla 2018/19 döneminde 3.66 MMT seviyelerine yükselmesi beklenmektedir (Sırtıoğlu 2018, 3).

Öte taraftan, 2017/18 sezonunda pamuk ve ayçiçek tohum üretimlerinden memnun kalan çiftçiler, mısır üretiminden bekledikleri verimi alamadıkları için 2018/19 döneminde çiftçilerin pamuk ve ayçiçek tohum ekimine daha fazla eğilim gösterecekleri öngörülmektedir.

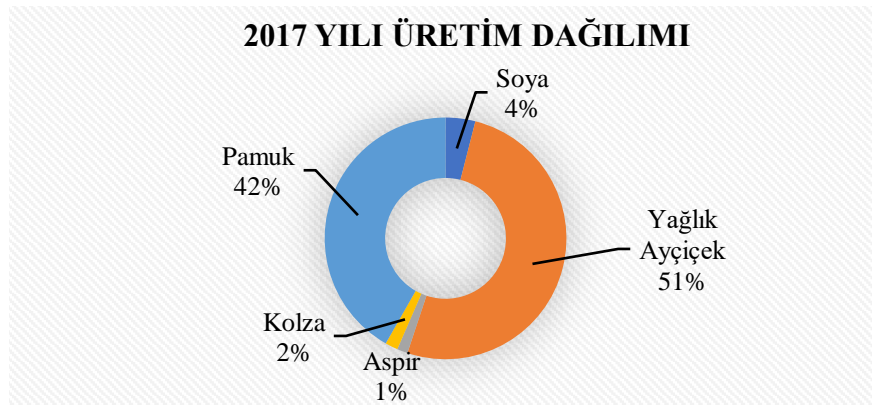
TÜRKİYE YAĞLI TOHUM ÜRETİMİ / MMT

Şekil 5: Türkiye Yağlı Tohum Üretimi

Kaynak: TÜİK Yağlı Tohumlar, Erişim: 05 Şubat 2018, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=56

2017/18 sezonunda ayçiçeği ve pamuk tohumu üretimi sırasıyla %20 ve %16.6 oranında artarken, soya üretimi %15 oranında düşmüştür ve buna bağlı olarak 2018/19 sezonunda pamuk tohumu üretiminin yaklaşık %8 oranında ve ayçiçek tohum üretiminin %2 oranında artması beklenirken, soya fasulyesi üretiminin geçen sezon ile aynı kalması beklenmektedir (Sirtioğlu 2018, 3).

Şekil 6: 2017 yılı üretim dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

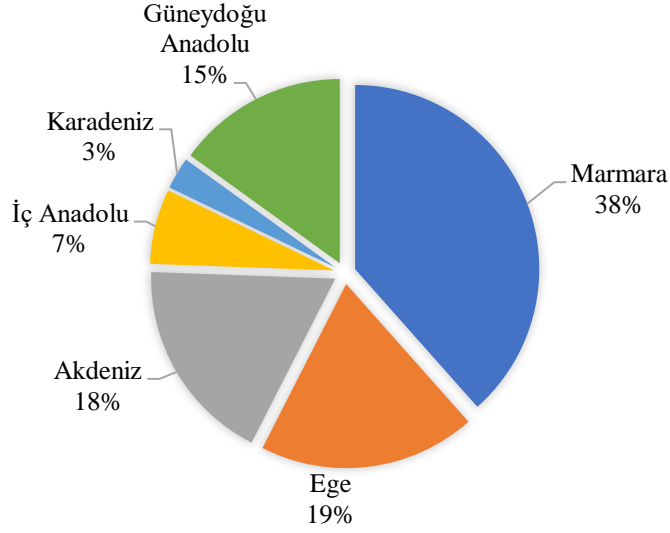
2017/18 sezonunda pamuk ve ayçiçek tohum üretimlerinden memnun kalan çiftçiler, mısır üretiminden bekledikleri verimi alamadıkları için 2018/19 döneminde çiftçilerin pamuk ve ayçiçek tohum ekimine daha fazla eğilim gösterecekleri öngörülmektedir. Yerli soya üretimi, iç tüketimin sadece bir kısmını karşılamaktadır ve bu alanda üretimin, geçen yılki gibi 85.000 ton ile aynı seviyelerde olması beklenirken, toplam soya fasulyesi ve küspesi tüketiminin 2018/19 döneminde 3.05 MMT'na ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu anlamda, Türk hükümetinin yağlı tohumlar için yıllar içerisinde sağlamış olduğu üretim primleri ile mazot ve gübre desteği ve yarı-otonom üreticilerin destekleri ile çiftçilerin daha fazla yağlı tohum üretmeleri hususuna ilişkin teşvik çabaları sınırlı bir başarıya ulaşmıştır (Sırtıoğlu 2018, 3).

2.1.2. Bitkisel Yağ Üretimi

2017/18 döneminde ayçiçek, pamuk ve soya yağlarının toplam yerli üretim miktarları bir önceki döneme göre yaklaşık %13 artarak 1.26 MMT olduğu tahmin edilmektedir. 2018/19 dönemi içinse bu oranın %7 daha artarak 1.35 MMT seviyelerine ulaşması öngörülmektedir. Bu anlamda, yerli üretici yeni tesislere yatırım yapmaya devam ederken, Türkiye'nin kırma kapasitesi 9 MMT'na ulaşmıştır ve sıvı yağların rafineri kapasitesi de 4 MMT'na çıkmıştır. Ayrıca, 1 MMT margarin üretim kapasitesine sahip olan Türkiye'de 2017 yılında 825.000 MT margarin üretilmiştir (Sırtıoğlu 2018, 14).

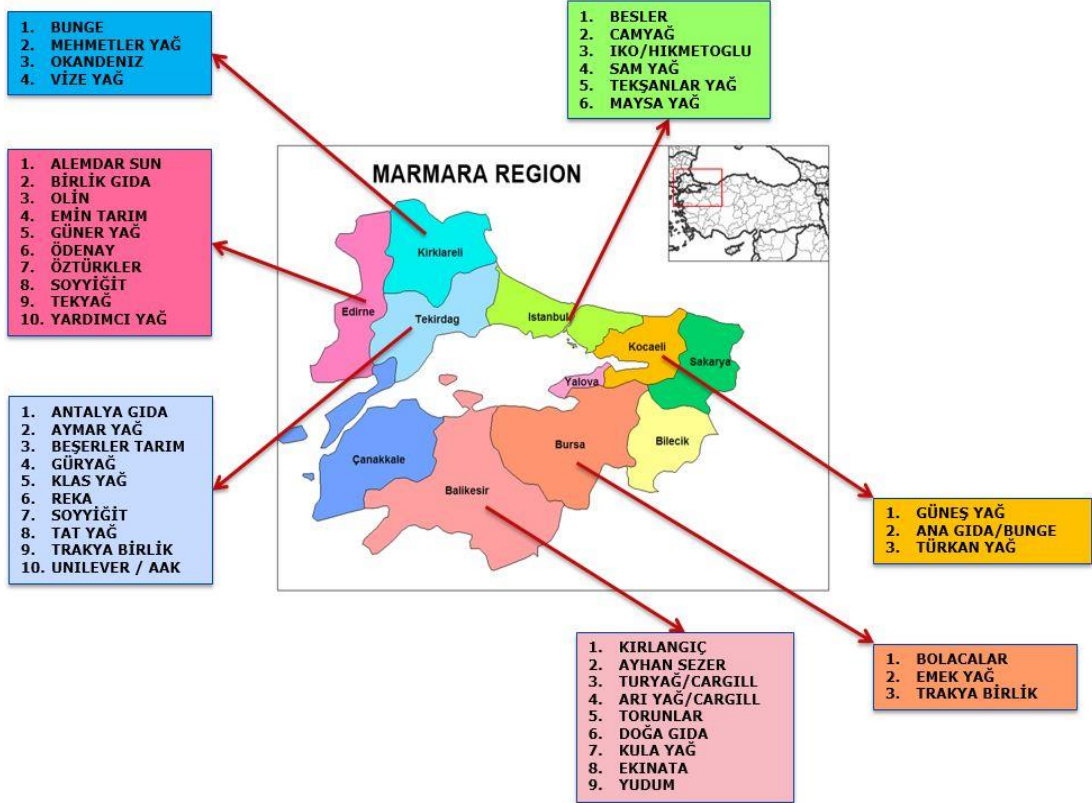
Türkiye genelinde bitkisel yağ alanında üretim yapan 153 adet firma bulunmakta olup, bu tesislerden büyük olanları tohum işlemeden rafinasyonuna kadar bütün işlemleri gerçekleştirebilirken, küçük olan tesislerin bir kısmı sezonluk bir kısmı da fason çalışmaktadır. Ayrıca sektörde tohumu doğrudan üreticiden alarak onu işleyen, yağını rafine eden ve bu süreçte kendi enerjisini kendi üretebilen yüksek teknolojiye sahip tesisler de mevcuttur (Öztürk 2016, 11). Türkiye coğrafi anlamda incelendiğinde genellikle ayçiçek yağı üretimi yapan tesislerin Marmara bölgesinde buldukları görülürken, soya ve pamuk yağı üretimi yapan tesisler Akdeniz Bölgesi'nde konumlandıkları görülmektedir.

YAĞ FİRMALARININ BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI

Şekil 7: Türkiye Yağ Firmaları Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 8: Marmara Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Bazı Yağ Firmaları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2016/17 sezonunda 110 adet olan yağlı tohum işleme tesislerinin kapasitesi 8.99 milyon ton/yıl iken, kapasite kullanım oranı %54,3'tür (Öztürk 2016, 11). Öte yandan, rafineri kapasitesi 4 milyon ton/yıl olan 100 adet tesisin 2016/17 sezonu kapasite kullanımını %70'tir (Büyükhelvacıgil 2017, 9). Buradan da anlaşılacağı üzere halihazırda Türkiye'nin yağlı tohum üretiminde bir eksikliği olduğu ve ham yağ ithalatına bağlılığı olduğu görülmektedir.

2.1.3. Küspe Üretimi

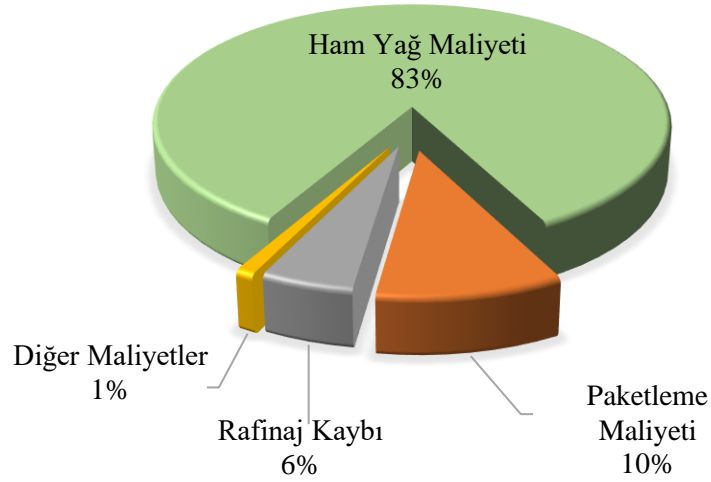
2017/18 döneminde toplam küspe üretimi, tüm küspe üretimlerindeki yükselişe ve özellikle de soya küspesindeki yükselişe, bağlı olarak yaklaşık %11 artışla 2.54 MMT seviyelerine ulaşmıştır. Büyümenin 2018/19 döneminde de devam etmesi beklenirken, toplam üretimin 2.82 MMT seviyelerine ulaşması beklenmektedir. Ayrıca, Türkiye'de kümes hayvanı rasyonlarında da önemli miktarda tam yağlı soya fasulyesi kullanılmaya devam edilmektedir. Buna göre 2017/18 ve 2018/19 dönemlerinde, tam yağlı soya fasulyesi küspesi üretmek için sırasıyla 1.30 MMT ve 1.35 MMT soya fasulyesi kırılacaktır. (Sırtıoğlu 2018, 10).

Sanayi kaynaklarına göre, 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de tek vardiyada tahmini 17.3 MMT toplam kapasitesine sahip yaklaşık 515 aktif yem değirmeni bulunmaktadır. (Sırtıoğlu 2018, 10). Ayrıca, yılda yaklaşık 3 MMT toplam üretim kapasitesine sahip çiftlik yem değirmenleri de bulunmaktadır. Türkiye'de yem sektörü kayda değer bir hızla büyürken, büyük üretim kapasitelerine sahip yeni modern değirmenler küçük işletmeleri devre dışı bırakmaktadır. Türkiye'de toplam karma yem üretimi, 2005 ve 2015 yılları arasında her yıl ortalama %8 artmıştır. Öte yandan, kümes hayvanı yem üretimindeki düşüş nedeniyle 2016 yılında büyüme yaklaşık %1.5 oranında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, tüm yem kategorilerindeki talep artışının bir sonucu olarak, yem üretimi 2017 yılında %10 kadar artarak 22.4 MMT'na ulaşmıştır (Sırtıoğlu 2018, 10). Halen Türk yem endüstrisi, dünyanın en iyi on iki üreticisi arasında yer alırken, Avrupa'nın ilk dört üreticisi arasında yer almaktadır. Sektörün önümüzdeki yıllarda büyümesi ve 2023 yılına kadar 30 MMT'na ulaşması öngörülmektedir.

2.1.4. Üretim Maliyetleri

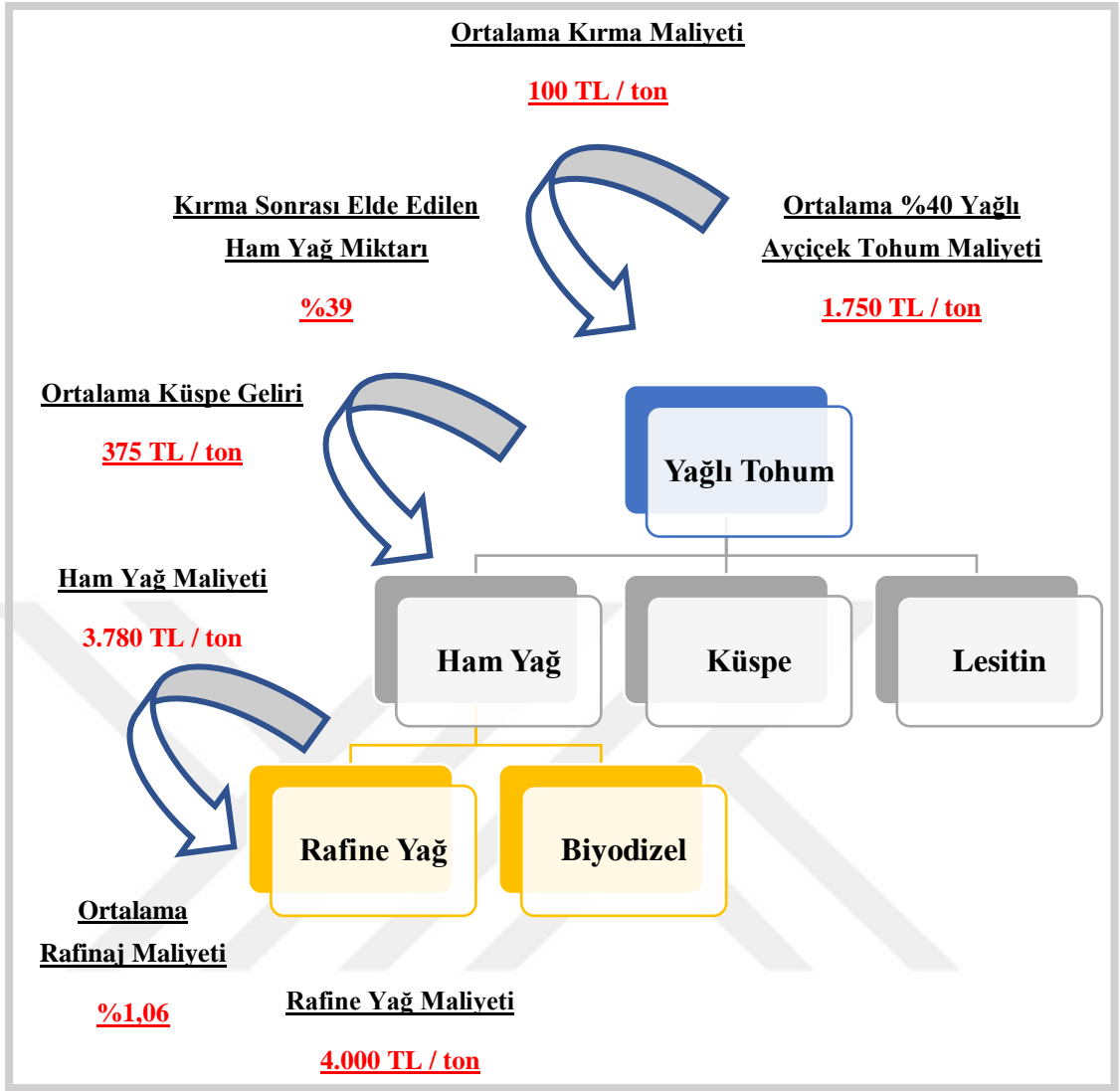
Bitkisel yağ üretiminin ana hammaddesi yağlı tohumlardır (Öztürk 2016, 4). Kırma tesislerine gelen yağlı tohumlar burada sırasıyla tohum yıkama ve kurutma, kabuk ayırma, kırma, pişirme ve presleme sonucunda ham yağ ve küspe elde edilir. Ham yağlar ise rafine yağ üretiminde en yüksek paya sahipken, ham yağ üretiminin toplam üretim maliyetinin yaklaşık %95'lik kısmını yağlı tohumlar oluşturmaktadır. Çekirdeği kırılan yağlı tohumlardan elde edilen ham yağ nötralize, ağartma, viterizasyon ve deodorizasyon işlemlerinden geçirilerek rafine edilmiş bitkisel yağ elde edilir ve bu süreç içerisinde ham yağ %6 civarında bir kayba uğrar.

BITKİSEL YAĞDA RAFİNERİ GİDER KALEMLERİ (%)

Şekil 9: Bitkisel Yağ Rafineri Maliyet Kalemleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 10: 2017 Yılı EXW Trakya Teslim Rafine Yağlar Örnek Hesaplama

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2. Tüketim

2.2.1. Yağlı Tohum Tüketimi

Yağlı tohumlar ve türevlerinin çoğu yağ, küspe ve tam yağlı ürünler için kullanılmaktadır. Piliç ve yumurta üretiminde görülen büyümeye paralel olarak, 2017/18 döneminde soya ve yem tüketiminde de ılımlı bir artış olacaktır. 2017/18 sezonunda soya fasulyesi için cazip kırma marjları yerli tohum kırmayı olumlu

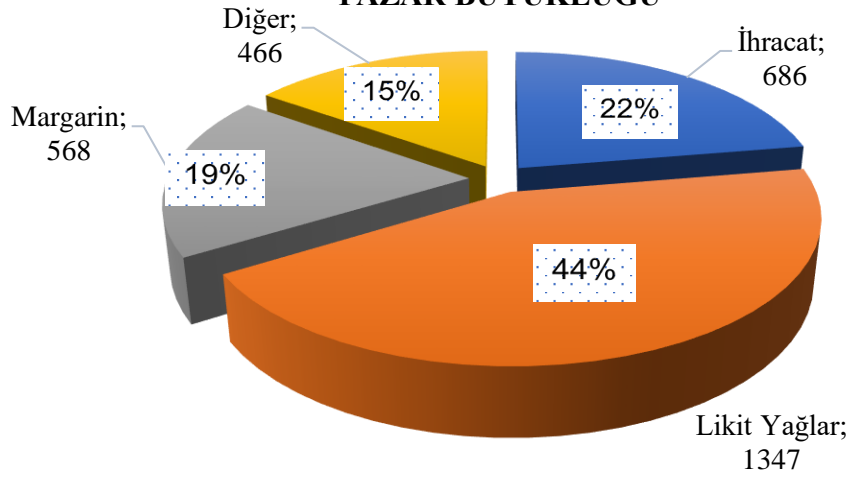
etkileyecektir. Tam yağlı soya kullanımı da 2017/18 ve 2018/19 dönemlerinde artış gösterecek olmasına karşın, kırma marjları oldukları gibi devam edecektir. Ayrıca, su ürünleri yetiştiriciliği, soya küspesi tüketimindeki büyümeye beklenenden daha az oranda katkıda bulunmuştur (Sırtıoğlu 2018, 8). Öte yandan, pamuk üretimi yerel üretim ile birlikte dalgalanmaktadır. Tüketim, 2017/18 ve 2018/19 dönemlerinde pamuk üretiminde öngörülen artışla birlikte daha yüksek olacaktır.

Türkiye'de toplam yağlı tohum kırma kapasitesi yılda yaklaşık 9 MMT'na ulaşmıştır (Sırtıoğlu 2018, 14). Bu anlamda, yüksek kapasitelere ve ileri teknolojiye sahip olan modern kırıcılar, ölçek ekonomileri sayesinde kırma maliyetini düşürürken, daha eski teknolojiye sahip küçük kırıcıları zorlamaktadırlar. Ayrıca yaklaşık %55 olan düşük kapasite kullanımını sektör için bir sorun teşkil etmeye devam etmektedir ve Türkiye'nin yıllık rafine yağ üretim kapasitesi 4 MMT seviyelerinde olmasına rağmen kapasite kullanımını sadece %70'tir (Büyükhelvacıgil 2017, 9). Türkiye geleneksel olarak ayçiçek yağı ve margarin gibi sıvı ve katı yağları komşu ülkelere ihraç etmektedir. Öte taraftan, Türkiye 2017 yılından itibaren 79 ülkeye tohum ihracatı yapmaktadır.

2.2.2. Bitkisel Yağ Tüketimi

Bitkisel yağ tüketiminin son 12 ayda %3,9 oranında arttığı ülkemizde 2016/17 sezonunda 2,181 milyon ton olup, toplam pazar büyüklüğü gıda amaçlı ithal edilen bitkisel yağlar ile beraber bitkisel yağ pazarının büyüklüğü son 12 ayda %0.54 büyümeye göstererek 3.067 milyon tona ulaşmıştır (Genç 2018, 26).

2016/17 SEZONU TÜRKİYE BİTKİSEL YAĞ SANAYİ PAZAR BÜYÜKLÜĞÜ

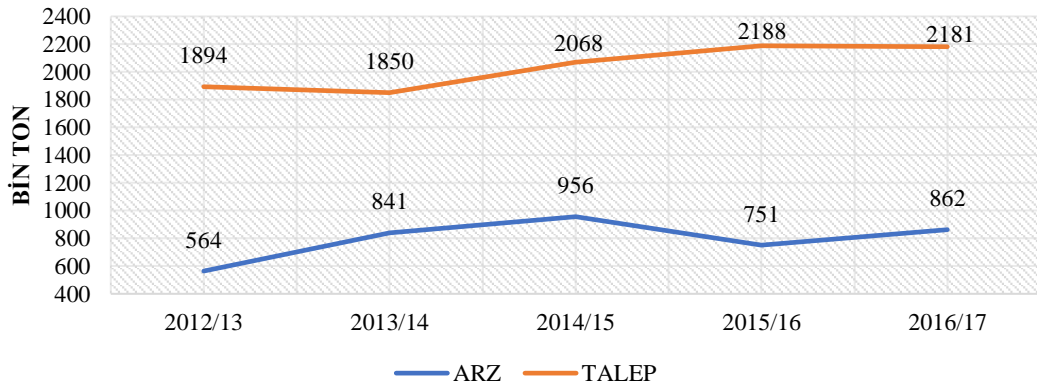

Şekil 11: 2016/17 Sezonu Türkiye Bitkisel Yağ Sanayi Pazar Büyüklüğü

Kaynak: Faik Genç, “Türkiye Bitkisel Yağ Ticaret Dengesi 2016/17”, Fats and Oils Istanbul Conference, 7-8 Aralık 2017, s.26.

Türkiye’de en çok tüketilen sıvı yağ olan ayçiçek yağı tüketimi yıllar geçtikçe daha da artmaktadır ve tüketim miktarının 2018/19 döneminde 920.000 MT’na ulaşacağı tahmin edilmektedir (Sırtıoğlu 2018, 17). Bu anlamda, yüksek miktarlarda ayçiçek yağı tüketim sebeplerinin en başında nüfus artışı ve alternatif düşük fiyatlı yağların bulunmaması gelmektedir.

TÜRKİYE BİTKİSEL YAĞ ARZ VE TALEP

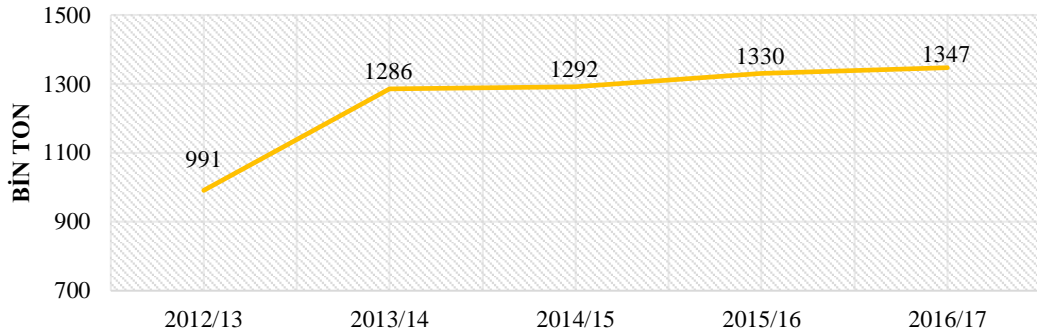

Şekil 12: Türkiye Bitkisel Yağ Arz ve Talep

Kaynak: Faik Genç, “Türkiye Bitkisel Yağ Ticaret Dengesi 2016/17”, Fats and Oils Istanbul Conference, 7-8 Aralık 2017, s.28.

Soya yağı tüketimi ise Türkiye'nin Biyogüvenlik kanunu, genetik olarak değiştirilmiş soya fasulyelerinden üretilen soya yağının kullanımını sınırlamaktadır. Yasa kapsamında genetik olarak değiştirilmiş soya fasulyesi için gıda kullanım onayı talep eden hiçbir başvuru yapılmamıştır. Buna göre, biyoteknolojik soya fasulyelerinden üretilen soya fasulyesi yağının, çoğunlukla yem ve endüstriyel kategorilerin yanı sıra boya ve mürekkep üretiminde kullanılmasına izin verilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'de gıda üretiminde yerel olarak üretilen ve genetik olarak değiştirilmemiş ithal soya fasulyelerinden üretilen soya yağı kullanılmaktadır. Öte yandan, ithal ve kırılmış soya fasulyelerinin büyük çoğunluğu hayvan yemi için genetik olarak yapılandırılmış olduğundan yerel kırma marjları olumsuz yönde etkilemekte ve soya yağının tüketiminin yerel olarak üretilen soya fasulyeleri ile sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

LİKİT YAĞ TÜKETİMİ

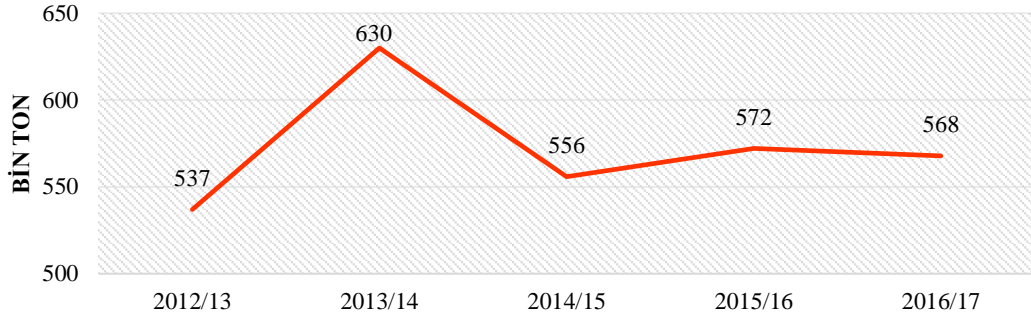

Şekil 13: Türkiye Likit Yağ Tüketimi

Kaynak: Faik Genç, “Türkiye Bitkisel Yağ Ticaret Dengesi 2016/17”, Fats and Oils Istanbul Conference, 7-8 Aralık 2017, s.21.

Öte taraftan artan zeytinyağı üretiminin yanı sıra, sağlıklı beslenme bilincinin yaygınlaşması zeytinyağı tüketiminin de yıllar geçtikçe artmasına vesile olmuştur. 2017/18 döneminde %11 olan enflasyona rağmen yüksek yerli üretimin zeytinyağı iç piyasa fiyatlarını dengeleyerek iç tüketimi artırmaya yardımcı olması beklenmektedir. Buna göre, 2017/18 döneminde iç tüketimin yaklaşık 150.000 MT olacağı tahmin edilmektedir (Sırtıoğlu 2018, 18).

MARGARİN/ENDÜSTRİYEL YAĞ TÜKETİMİ

Şekil 14: Türkiye Margarin/Endüstriyel Yağ Tüketimi

Kaynak: Faik Genç, “Türkiye Bitkisel Yağ Ticaret Dengesi 2016/17”, Fats and Oils Istanbul Conference, 7-8 Aralık 2017, s.22.

2.2.3. Küşpe Tüketimi

Genel olarak, küspe tüketimi yerli kümes hayvanları, hayvancılık ve su ürünleri yetiştiriciliği sektörlerindeki gelişmelere paralel olarak hareket etmektedir. Dahası, Türkiye’de son yıllarda kümes hayvanları eti üretimi üç katına çıkmış olup, önümüzdeki on yıl içinde bu alanda %50’lik bir artış öngörülmüştür .

2017 yılında kanatlı eti üretimi yaklaşık %13 oranında artmıştır ve iç tüketim ve ihracattaki artış nedeniyle 2018 yılında da üretimin artmaya devam etmesi öngörülmektedir (Sırtıoğlu 2018, 11). Ayrıca, tavuk yumurtası endüstrisinin de aynı nedenlerden dolayı 2018 yılında %5 oranında genişlemesi beklenirken, hayvancılık sektörünün (sığır eti ve süt ürünleri) ve ayrıca su ürünleri yetiştiriciliğinin de 2018 yılında büyümeye devam etmesi beklenmektedir.

2.2.4. Yerel Tüketici Analizi

Eskiden hane harcamalarının büyük bir kısmı geleneksel kanal olarak isimlendirdiğimiz bağımsız süpermarketler ve bakkalarda gerçekleşmekteydi. Ancak zaman içerisinde özellikle 2008 kriziyle birlikte ucuz ürün alternatifleri ile hayatımıza giren indirim marketleri sayısı hızla büyüme göstererek hane halkı harcamalarında

daha çok pay almaya başladı. Yaklaşık 10 yıl önce yapılan harcamanın %10'unu oluşturan indirim marketleri artık yapılan harcamanın %24'ünü oluşturuyor (Gedik 2017, 4).

Kuşkusuz ki bu gelişimin en büyük nedeni hızlı ve sürekli yeni indirim marketlerinin açılmasıdır. 1998 yılında BIM ile başlayan bu furya şimdi Şok ve A-101 ile devam etmektedir ve bu zincirler neredeyse her mahalleye girmektedir. Buna bağlı olarak, 2017 yılına geldiğimizde neredeyse her hane yılda en az 1 kere indirim marketlerinden alışveriş yapar hale gelmiştir. Bununla birlikte giderek daha sık satın alınan indirim marketleri bugün en sık alışveriş yapılan kanal konumundadır.

Sadece artan mağaza sayısı ile ulaşılabilir olmaları değil, ucuz ürün (market markaları) alternatifleriyle de tüketiciyi kendine çekmektedir. Bu sebeple 10 yıl önce yapılan harcamaların sadece %7'sini market markalı ürünlere yapılırken, şimdi bu oran artış göstererek %17 seviyesine ulaşmıştır ve indirim marketleri tüketicilerin yağ satın alma davranışlarını da etkilemektedir. Bu anlamda satın alınan yağların %22'sini market markaları (private label) oluşturmaktadır (Gedik 2017, 13).

Ayrıca Türkiye'de yapılan araştırmalar göstermektedir ki Türk halkı yılda ortalama 20 kere yağ satın almaktadır ve bir seferde alınan ortalama yağ miktarı ise 2 kg'dır (Gedik 2017, 7). Bu anlamda da yağ ürünleri her haneye yılda en az bir kez girmektedir fakat her çeşit yağ türü aynı haneye girmemektedir. Örneğin, bir hane ayçiçek yağı, margarin ve tereyağı satın alırken, bir diğer hane ise ayçiçek, margarin ve zeytinyağı satın almaktadır. Buna istinaden araştırmalar göstermektedir ki bir haneye giren yağ çeşidi ortalaması 3'tür ve en çok tercih edilen yağlar sırasıyla ayçiçek yağı, margarin, tereyağı, zeytin yağı ve mısır yağıdır. Lakin yıllar içerisinde margarin tüketiminin gittikçe azalmasına karşın tereyağı tüketiminin arttığı görülmektedir. Öte yandan, sıvı yağlar hususunda fiyat tüketim miktarını belirleyen en önemli unsurdur ve buna istinaden zeytinyağı her ne kadar diğer sıvı yağlara göre daha sağlıklı olsa da ayçiçek yağı tüketimi çok daha fazladır.

2.3. Yatırımlar

2.3.1. Şirket Birleşmeleri ve Satınalmaları

Bitkisel yağ sektöründe faaliyet gösteren üreticiler genellikle yeni tesis yatırımına girmektense yerel üreticilerin tesislerini kiralamak ya da doğrudan yerli üreticilere fason üretim yaptırmak suretiyle üretim yapmaktadırlar.

Türkiye pazarının en büyük yağlı tohum kırma kapasitesine sahip Reka firmasının, BIM şirketi ile ilişkili olduğu düşünülen Tül Gıda San. Ve Tic. A.Ş. tarafından %55'lik hissesi 2017 yılında satın alınmıştır. Öte taraftan, bir diğer büyük yağlı tohum üreticisi Aves, Irak'taki ilk yemeklik yağ fabrikasının sahibi olmasına karşın, yine Irak'ta yapımına 2015 yılında başlanan Etihad Food şirketinin de faaliyet geçmiş olmasından dolayı Irak'a yapılan ihracat miktarları hususunda önemli bir düşüş yaşanmıştır.

Dünya'nın önde gelen rafine yağ üreticileri Bunge, Cargill ve en büyük palm çekirdeği ve yağı tedarikçisi olan Wilmar Türkiye pazarında da faaliyet gösterirken (Öztürk 2016, 13), ISO 500 listesine göre Abalıoğlu, Küçükbay ve Bunge sektörde en yüksek satış hacmine sahip şirketlerdir.

Tablo 3: Şirket Birleşmeleri ve Satınalmaları

YIL	SATIN ALAN FİRMA	MENŞEİ	SATIN ALINAN FİRMA	SATIN ALINAN YÜZDE
2005	Gıdasa SA	Türkiye	Marsa Gıda San.	49%
2006	MGS Marmara Gıda	Türkiye	Gıdasa Sabancı Gıda	100%
2007	Afia International	Sudi Arabistan	Yudum	100%
2008	Atlas Şirketler Grubu	Türkiye	Ordu Yağ	100%
2009	Bunge Gıda San.	Hollanda	Salat	100%
2010	Atlantis Yatırım Holding	Türkiye	Ekiz Yağ	70%
2011	Seaboard Corporation	ABD	Bağ Yağları	25%
2012	Küçükbay Yağ San.	Türkiye	Ekiz Yağ	100%
2013	Cargill	ABD	Turyağ Gıda	100%
2014	Trans Atlantic Group DMCC	UAE	Oruçoğlu Yağ	100%
2015	Küçükbay Yağ San.	Türkiye	Arıyağ	100%
2016	Bunge Gıda San.	Hollanda	Ana Gıda	55,25%
2016	Cargill	ABD	Arıyağ	100%
2017	Tül Gıda San ve Tic A.Ş (BIM)	Türkiye	Reka	55%
2017	Besler Gıda	Türkiye	Kerevitaş	100%

Kaynak: Deloitte, Company Mergers and Acquisitions

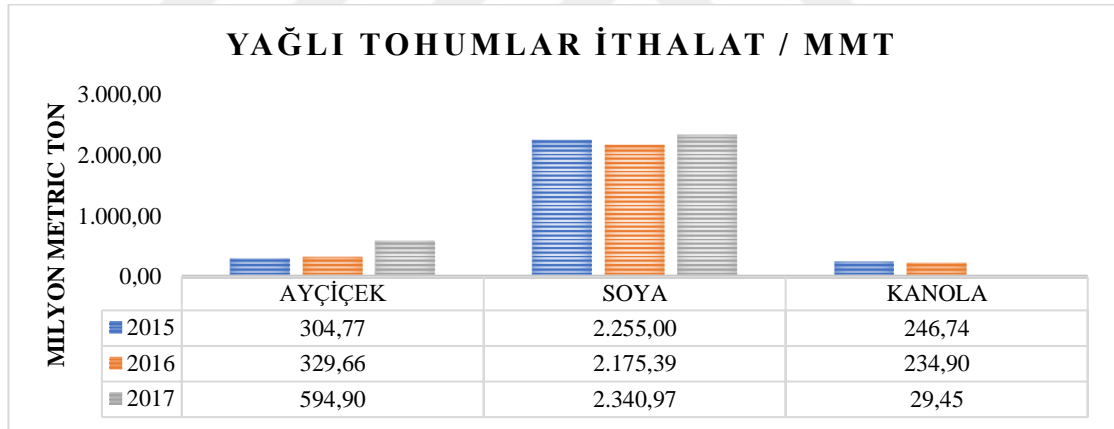
2.4. Dış Ticaret

2.4.1. Yağlı Tohumlar İthalat ve İhracat

2015/16 döneminde Türkiye'nin 330.000 MT olan ayçiçek ithalatı yaklaşık %74'lük bir artış göstererek 2016/17 döneminde 595.000 MT'na yükselmiş olup, bunun 578.000 MT'luk kısmını yağlı tohumlar oluşturmuştur. Son pazarlama yılı içerisinde ayçiçeği ithalatındaki hızlı yükselişe rağmen Karadeniz bölgesinde artan kırma tesisleri, Türkiye'yi gelecekte tohumlardan ziyade daha fazla küspe ve yağ ithal etmeye zorlayacaktır. Bu bağlamda, 2016/17 döneminde Rusya, 225.000 MT ile Türkiye'nin yağlı tohumlar konusunda lider tedarikçisi konumunda olurken, bunu Moldova (205.000 MT), Bulgaristan (78.000 MT) ve Romanya (35.000 MT) takip etmiştir (TÜİK, 2017).

Eylül ayından Aralık ayına kadar olan 2017/18 döneminin ilk dört ayında, toplam ayçiçek ithalatı geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık %100 oranında artarak 102.000 MT seviyelerine ulaşmıştır ve ana tedarikçiler 69.000 MT ile Moldova ve 19.000 MT ile Rusya olmuştur (TÜİK, 2017).

2016/17 döneminde ithalat taleplerinin soya fasulyesine kayması nedeniyle oluşan cazip dünya fiyatlarına bağlı olarak toplam soya fasulyesi ithalatı, bir önceki pazarlama yılına kıyasla yaklaşık aynı olan 2.34 MMT seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu anlamda, Paraguay, Türkiye'nin 822.000 MT ile lider soya fasulyesi tedarikçisi olurken, bunu 700.000 MT ile Ukrayna ve 335.000 MT ile Birleşik Devletler takip etmiştir. Ayrıca, Ukrayna son yıllarda coğrafi yakınlık ve uygun fiyatlar sebebiyle Türkiye'nin önde gelen soya fasulyesi tedarikçilerinden biri haline gelmiştir. Diğer soya fasulyesi tedarikçileri ise Brezilya (246.000 MT), Arjantin (115.000 MT) ve Uruguay (24.000 MT)'dir (TÜİK, 2017).

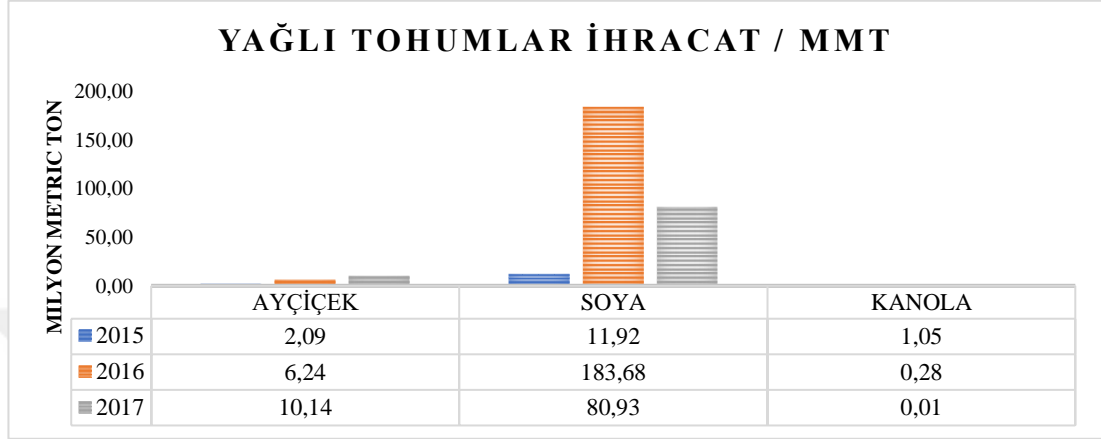

Şekil 15: Yağlı Tohumlar İthalat

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Türkiye'nin 2016/17 döneminde soya ihracatı yaklaşık 132.000 MT olarak gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri 124.000 MT ile ana ihracat ülkesi olurken, onu sırasıyla Suriye (3.500 MT), Kuzey Kıbrıs (2.000 MT) ve Irak (900 MT) takip etmiştir. Ayrıca, Türkiye, 2017/18 Pazar yılının ilk dört ayında Amerika Birleşik Devletleri'ne 18.000 MT soya fasulyesi ihraç etmiştir (TÜİK, 2017).

Türkiye, 2017/18 (Eylül-Aralık) döneminin ilk dört ayında, geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık %10 oranında bir artış ile toplamda 694.000 MT soya fasulyesi ithal etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Ukrayna sırasıyla 214.000 MT ve 190.000 MT ile önde gelen tedarikçilerdir (TÜİK, 2017).

Şekil 16: Yağlı Tohumlar İhracat

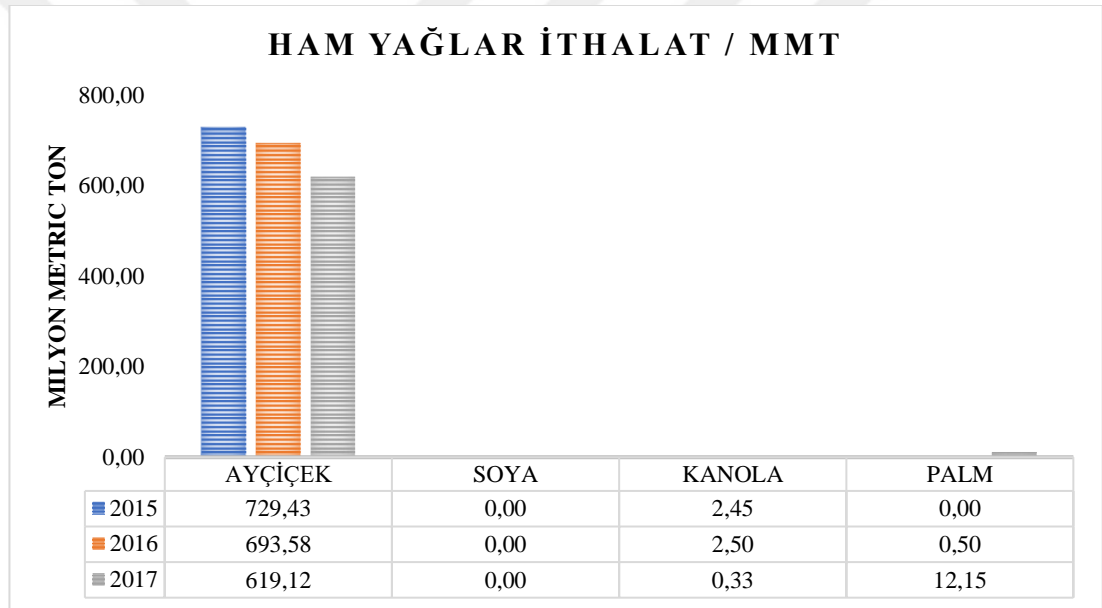
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2.4.2. Ham Yağ İthalat ve İhracat

Türkiye’de ham yağ üretiminin 2016/17 sezonunda 1.26 MMT olduğu tahmin edilirken, ham yağ ithalatı da baz alınarak piyasadaki toplam ham yağ arzı yaklaşık 2 MMT seviyelerindedir (TÜİK, 2017). Bu anlamda en yüksek ham yağ arzı ayçiçek ve palm yağlarında görülmektedir (Öztürk 2016, 18).

Öte yandan, yağlı tohum ve yağlar olmak üzere toplam yağ arzının yaklaşık %75’i ithalat ile karşılanmaktadır ve Türkiye’nin dışa bağımlı olması sebebiyle bu alanda yaklaşık 2,5 milyar dolar dış ticaret açığına sahiptir (Büyükhelvacıgil 2017, 11). Ayrıca son yıllardaki istatistiki verilere bakıldığında zaman Türkiye’nin ham yağ ithalatının yağlı tohumlar ithalatına kıyasla çok daha hızlı yükseldiği ve bu durumun bitkisel yağ üretimindeki katma değer düşüklüğüne işaret ettiği savunulmaktadır (Öztürk 2016, 18).

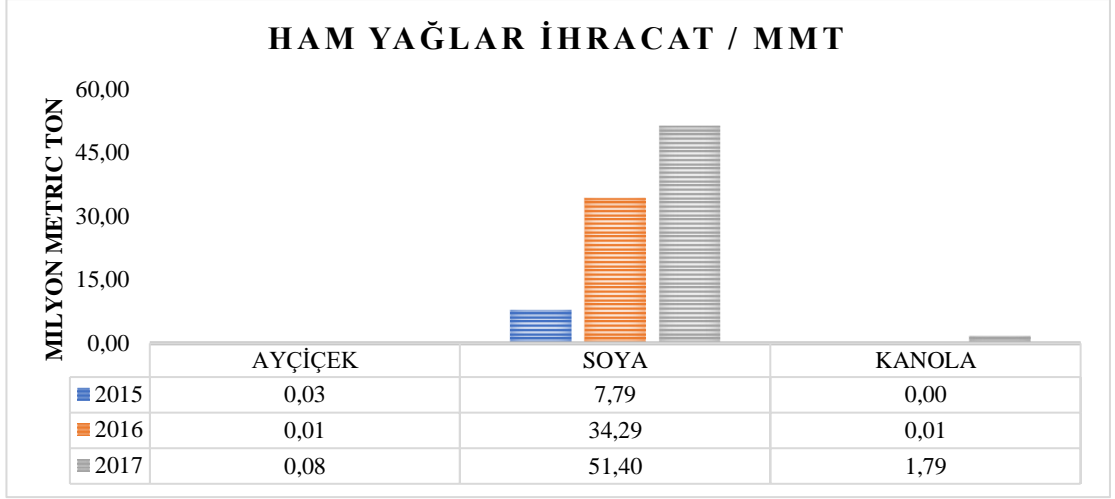
Uygun fiyat ve dayanıklılık oranı yüksek bir yağ grubu olan palm yağı yerel tüketimi son yıllarda artış göstermekte olup, Türkiye palm yağı hususunda %100 dışa bağımlıdır. Türkiye'nin ithalat miktarının en yüksek olduğu yağ grubu ayçiçeğdir. 2016/17 sezonunda, ayçiçek yağı ithalatı 793.000 MT seviyelerinde gerçekleşmiş olup, Türkiye 2016/17 sezonunun ilk dört ayında 285.000 MT seviyelerinde ayçiçek yağı ithalatı gerçekleştirirken, ihracat miktarlarındaki düşüşe bağlı olarak 2017/18 pazar döneminin ilk dört ayında ayçiçek yağı ithalatı 155.000 MT olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda ana tedarikçiler 115.000 MT ile Rusya ve 29.000 MT ile Bosna Hersek olmuştur (TÜİK, 2017) ve bu ithal edilen ham yağların büyük bir kısmı rafine yağ ve margarin üretiminde kullanılmaktadır (Öztürk 2016, 18).

Şekil 17: Ham Yağ İthalat

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Türkiye, yüklü miktarda yerli tohum kırmaya bağlı olarak, 2016/17 pazar yılında soya yağı ithalatı gerçekleştirmemiştir. Bununla birlikte, aynı dönemde ihracat, yaklaşık 68.000 MT seviyesinde gerçekleşirken, Çin 33.000 MT ile Türk soya yağının önde gelen alıcısı olmuş ve bunu sırasıyla Cezayir (28.500 MT) ve Irak (4.600 MT) takip etmiştir (TÜİK, 2017).

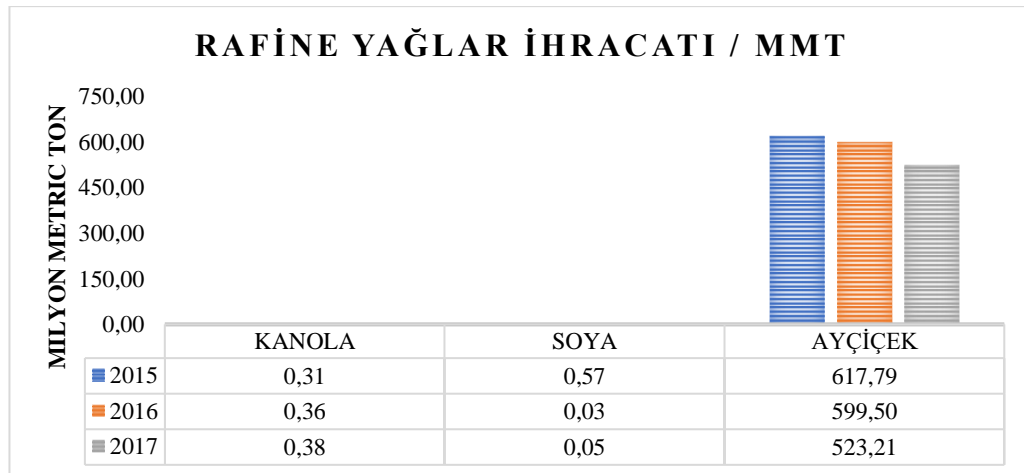

Şekil 18: Ham Yağ İhracat

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2.4.3. Rafine Yağlar İthalat ve İhracat

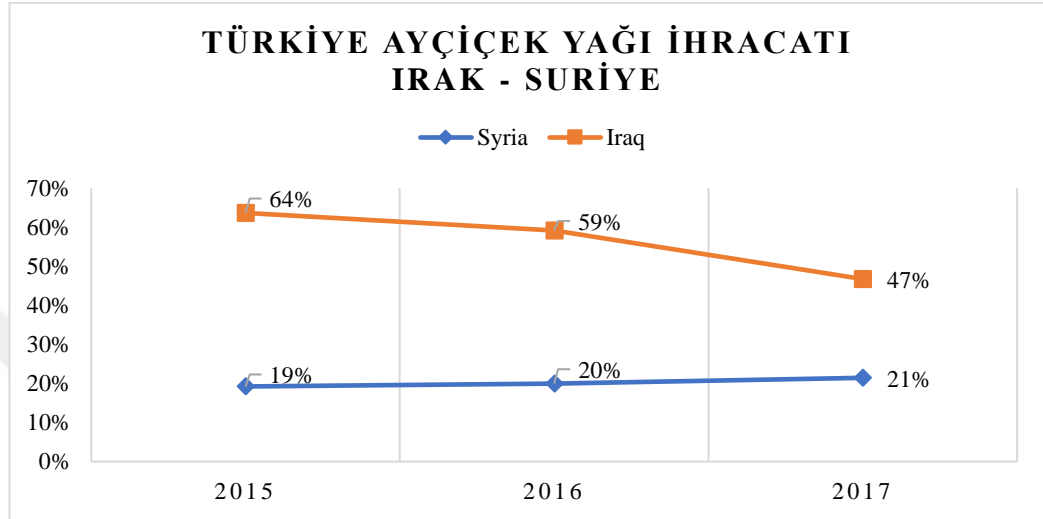
2016/17 döneminde Türkiye'nin toplam rafine ayçiçek yağı ihracatı, 2015/16 dönemine kıyasla %10 artış göstererek 635.000 MT seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin esas alıcıları Irak (360.000 MT), Suriye (116.000 MT) ve Cibuti (23.000 MT) olmuştur (TÜİK, 2017).

Şekil 19: Rafine Yağlar İhracat

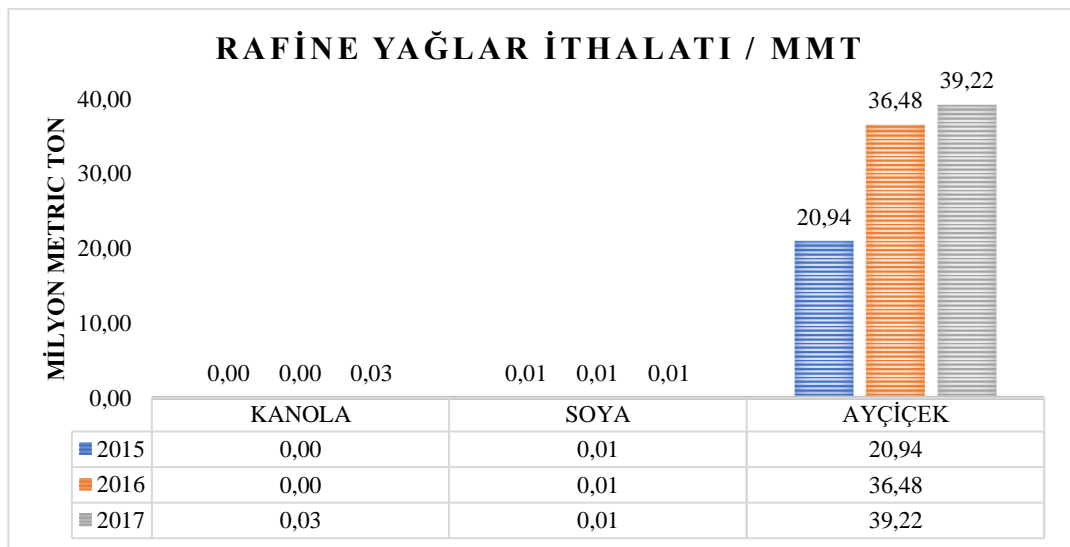
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2017/18 döneminin ilk dört ayında rafine ayçiçek yağı ihracatı, geçen yılın aynı döneminde gerçekleştirilen ihracat miktarının yaklaşık yarısı olan 117.000 MT seviyelerinde gerçekleşmiş olup, Suriye ve Irak, sırasıyla 40.000 MT ve 30.000 MT ile ana destinasyonlar olmuştur (TÜİK, 2017).

Şekil 20: Türkiye'nin Irak ve Suriye'ye Rafine Ayçiçek İhracatı

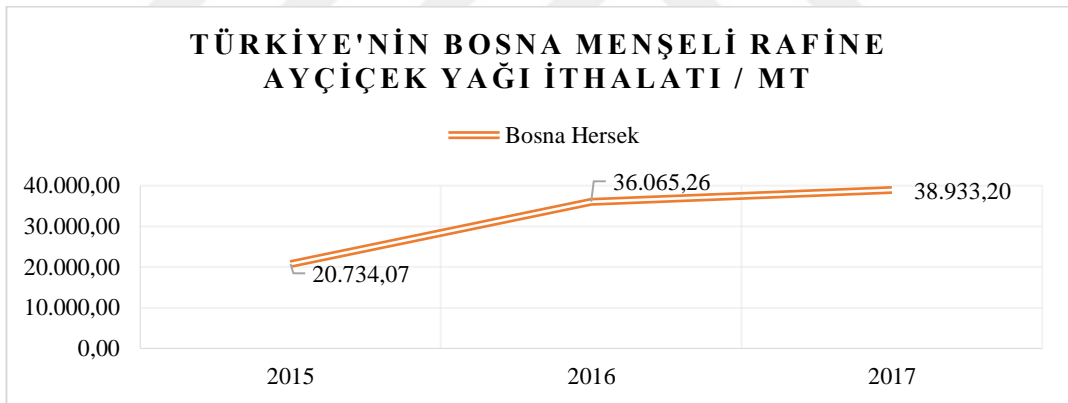
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Şekil 21: Rafine Yağlar İthalat

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Türkiye diğer ülke menşeli ve insan tüketimine uygun rafine ayçiçek yağı ürününün ithalatı için ticaretçileri ton başına en 1100 ABD doları gözetim fiyatı uygulamasına göre %67,5'lük bir vergiye tabi tutarken, Türkiye ve Bosna Hersek arasında imzalanmış olan ve 1 Temmuz 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe gire “Serbest Ticaret Anlaşması” gereğince Bosna Hersek menşeli rafine yağlara bu vergiden muaftırlar ve buna istinaden Bosna Hersek dışında herhangi bir ülkeden rafine edilmiş yağ ticareti söz konusu değildir. Ancak bu durum Türk sanayicileri tarafından fiyatlarda haksız rekabet oluşturabileceği endişesi ile hiç bir zaman hoş karşılanmamış olmasına karşın, bu ticareti gerçekleştiren firma bu konuya ciddi bir hassasiyet göstererek herhangi bir haksız rekabet oluşmasını engellemiştir. Ayrıca Türkiye'nin bu ayrıcalığı Bosna Hersek'e tanıdığı olmasının temelinde dostane ilişkilerin yanı sıra Türkiye'nin Bosna Hersek'e gerçekleştirdiği yüksek hacimli ihracata karşın, Bosna Hersek yeterli miktarda ihracatı Türkiye'ye gerçekleştirememiş olmasıdır ve bu alanda da bir açık meydana gelmiştir. Buna istinaden Türkiye Bosna Hersek'i daha da desteklemek adına bazı ticari imtiyazlar tanımıştır.

Şekil 22: Türkiye'nin Bosna Hersek Menşeli Rafine Ayçiçek Yağı İthalatı

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2.5. Finansman Yapısı

Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı sektöründe likidite göstergelerinde cari oran 2014 ve 2015 yıllarında artan bir grafik gösterirken 2016 yılında bir düşüş gözlemlenmiş olmasına karşın, sektörün uzun vadeli kredilerinde ılımlı artışlar devam etmektedir.

2014 ve 2015 yıllarında sektörün faaliyet karlılığındaki artışa rağmen net karlılıklarda düşme eğiliminin olması durumu sektörün finansal giderlerine ya da diğer olağan dışı giderlerinin artışına işaret etmektedir. Sektörün stok devir hızı incelendiğinde 2014 sonrasında bir azalma olduğu görülmektedir ki bu sektörde stokların daha yavaş eritildiğini göstermesine müteakip satışlardaki yavaşlamaya delalet etmektedir fakat öte yandan, alacak devir hızındaki düşüş piyasadan alacakların toparlanması konusunda iyileşmeler olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Bitkisel Ve Hayvansal Sıvı Ve Katı Yağların İmalatı - Finansal Analiz

Bitkisel Ve Hayvansal Sıvı Ve Katı Yağların İmalatı - Finansal Analiz			
Sektördeki Firmaların Oranlarının Aritmetik Ortalaması			
Finansal Oranlar	2014	2015	2016
Cari Oran: Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Borçlar (%)	140,6	146,8	133,1
Nakit Oran (%)	17,5	13,1	19,6
Yabancı Kaynaklar Toplamı / Aktif Topl. Oranı (%)	75,9	74,5	69,1
Stok Devir Hızı (Kez)	7,1	5,2	5,5
Alacak Devir Hızı (Kez)	9,4	7,8	8,2
Net Kar (Zarar) / Net Satışlar oranı (%)	6,7	7,8	2,4
Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Pasif T.Oranı (Ekonomik Rantabilite) (%)	6,2	6,3	5,1
Faaliyet Karı (Zararı) / Net Satışlar Oranı (%)	3,5	5,1	4,0
Faiz ve Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Faiz Giderleri Oranı (%)	187,1	161,3	111,8

Kaynak: TCMB, Sektör Finansal Tabloları

2.6. Mevzuat ve Destekler

Türkiye’de Çifti Kayıt Sistemi’ne 2017 yılında kayıt altına alınan tarımsal işletme sahiplerine 2018 yılında %9’luk artış ile 600 tl katılım desteği ödenmektedir. Ayrıca “ülkemizde bitkisel üretime arız olan zararlı organizmalara karşı biyolojik ve/veya biyoteknik mücadelenin yaygınlaştırılması ile kimyasal ilaç kullanımının azaltılması amacıyla örtü altında (520 tl/dekar) ve açık alanda (100 tl/dekar) biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği ödemesi yapılır” (Bitkisel Üretimde Biyolojik Ve/Veya Biyoteknik Mücadele Destekleme Ödemesi Uygulama Tebliği, 2018: madde 1)

Türk hükümeti, zeytin ağacı bahçelerini ve zeytinyağı üretimini desteklemektedir ve bu bağlamda, ağaç sayısı 2018 yılında 175 milyona ulaşmış olup, bu rakamın 152,5 milyonunu meyve veren ağaçların oluşturduğu tahmin edilmektedir. Zeytin ağaçları çoğunlukla Ege ve Akdeniz bölgeleri ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde

bulunmaktadır. Bu anlamda Ege kıyı bölgelerindeki eski tütün üreten bölgeler, son on yılda zeytin ve zeytinyağı üretiminin merkezi haline gelmiştir. Artan ekim ile birlikte, Tarım Bakanlığı da zeytin ve zeytinyağı üretimini artırmak için yaklaşık 80 milyon yabancı zeytin ağacının aşılınmasıyla ilgilendiğini ifade etti ve hükümetin eylem planına göre, 2015 ile 2019 arasında yaklaşık 1.5 milyon aşı yapılacaktır. Ayrıca devlet tarafından geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği kapsamında 2018 yılında dekar başına 100 TL destekleme ödemesi de yapılmaktadır (Sırtıoğlu 2017, 17).

Genel olarak Türk hükümeti, yağlı tohum üretimini, üretim prim programları, mazot ve gübre desteği ile desteklemeye devam etmektedir. Bununla birlikte, 2018/19 döneminde Türk hükümeti, geçen yıla göre üretim bonusu ve gübre destek seviyelerini sabit tutarak, sadece mazot desteğini yaklaşık %10 seviyesinde arttırmıştır. Buna göre, pamuk üreticilerine hektar başına 400 TL mazot desteği verilirken, gübre desteği olarak hektar başına 40 TL ödenmektedir ve %18 olan gübre katma değer vergisi %0 olarak yeniden düzenlenmiştir. Öte yandan, ayçiçeği ve soya fasulyesi üreticilerine hektar başına 190 TL mazot desteği ve 40 TL gübre desteği sağlanırken, zeytinyağı üreticilerine hektar başına 100 TL mazot ve 40 TL gübre desteği verilmektedir. Ayrıca Tarım Bakanı Ahmet Eşref Fakıbaba'nın 2018 yılı Tarım Zirvesi'nde yaptığı açıklamaya göre 2017 yılında hükümet tarafından çiftçilere 1.8 milyar Türk Lirası mazot desteği ödemesi yapılmıştır. Buna rağmen çiftçiler, %11'lik yıllık enflasyonu da göz önünde bulundurularak yeni düzenlemeler konusunda şikayetçi olsalar da bu durum dikim kararlarını değiştirecek kadar önemli bir etki meydana getirmemiştir (Sırtıoğlu 2017, 7).

Önceki yıl ürünlerine ilişkin üretim primi ödemeleri (aşağıdaki tabloya bakınız), tipik olarak, bir sonraki yılın hasatından hemen önceki Ağustos ayında yapılmıştır. Sanayi kaynakları, yurt içi yağlı tohum üretiminin geleceği için, satış kooperatiflerinin ve hükümetin, yeterli yurtiçi fiyat ve prim ödemelerini önceden bildirip, derhal ödeme yapmaları gerektiği konusunda ısrar ediyor. Bu konuya ilişkin olarak Türk hükümeti ise prim ödemelerinin iki taksitte Nisan / Mayıs ve Eylül / Ekim aylarında yapılacağını duyurdu.

Tablo 5: 2018 Yılında Çiftçiye Verilen Destekler

2018 YILINDA ÇİFTÇİYE VERİLEN DESTEKLER	TUTAR
Mazot ve Gübre (TL/dekar)	
Mazot	
Ayçiçek	19
Soya	19
Kanola	10
Aspir	12
Pamuk	40
Gübre	
Ayçiçek	4
Soya	4
Kanola	4
Aspir	4
Pamuk	4
Fark Ödemesi (kuruş/kg)	
Ayçiçek	40
Soya Fasulyesi	60
Kanola	50
Aspir	55
Pamuk	80
Zeytinyağı	80
Yurt İçi Sertifikalı Tohum Kullanımı (TL/dekar)	
Soya Fasulyesi	20
Kanola	4
Aspir	4
Yurt İçi Sertifikalı Tohum Üretimi (TL/kg)	
Soya Fasulyesi	0,35
Kanola	1,2
Aspir	0,5
Yurt İçi Standart ve Sertifikalı Fidan Kullanım Desteği (TL/adet)	
Aşılı Fidan	1
Aşısız Fidan	0,5
Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteği (TL/dekar)	
Örtü Altı İçin	520
Açık Alan İçin	100
Organik Tarım Uygulamaları (TL/dekar)	
1. Kategori Üretim	100
2. Kategori Üretim	70
3. Kategori Üretim	30
4. Kategori Üretim	10
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Katılım*	600

*Belirli kriterleri sağlayan 81 ilde 6.000 işletme için verilir.

Kaynak: Resmi Gazete, Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ

Tablo 6: Türkiye: Yağlı Tohum Üretim Primleri

TÜRKİYE: YAĞLI TOHUM ÜRETİM PRİMLERİ (TL / MT)				
Mahsul	2016	2017	2018	Değişim %
Ayçiçek	400	400	400	% 0
Soya	600	600	600	% 0
Kolza/Kanola	500	500	500	% 0
Pamuk	750	800	800	% 0
Zeytin Yağı	700	800	800	% 0

Kaynak: İbrahim Sırtıoğlu, “Oilseeds and Products Annual”, USDA Foreign Agricultural Service Report, S:TR8006; s.7

Bitkisel yağ ve türevleri ithalatında, özellikle ayçiçeği ve ayçiçeği ham ve rafine yağlarda, gözetim fiyatı uygulanması mevcuttur. 2018 gümrük rejimine göre, ham ayçiçek yağı ithalatı, ton başına en az 1000 ABD doları olan gözetim fiyatı uygulamasına göre %36'lık bir gümrük vergisine tabi tutulurken, insan tüketimine uygun rafine ayçiçek yağı ithalatı, ton başına en 1100 ABD doları gözetim fiyatı uygulamasına göre %67,5'luk bir vergiye tabi tutulmaktadır. Öte yandan, endüstriyel kullanıma uygun ayçiçek yağı %22.5 oranında ithalat vergisine tabidir. Soya yağı ve pamuk yağı ise %31,2'lik vergiye tabidir.

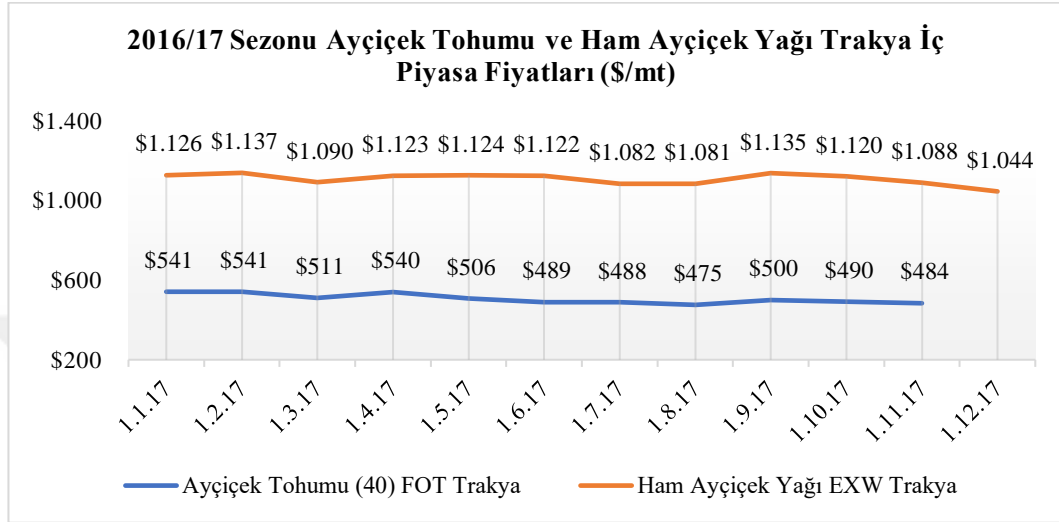
Bu uygulama ile yurt dışında ayçiçeği tohumu fiyatlarının düşmesi durumuna istinaden ithalatları kontrol altında tutmak suretiyle yerli üretcinin korunması amaçlanmaktadır. Öte yandan, sektör yetkilileri gümrük rejimlerinin ve gözetim fiyatlarının son dönemde çok sık değiştirildiğine dikkat çekmektedirler (Öztürk 2016, 27). Bu bağlamda da gözetim ücreti uygulaması tablo 7’de de görüleceği üzere 2015 ile 2017 arasında 9 kez değiştirilmiştir.

Tablo 7: 2015-2017 Türkiye Gözetim Fiyatı Uygulaması

	04.02.15	01.04.15	18.10.15	03.09.16	28.12.16	30.06.17	18.08.17	11.11.17	30.12.17
	USD / MT								
Rafine Ayçiçek Yağı	0	0	0	0	0	0	1250	1100	1100
Ham Ayçiçek Yağı	1400	1500	1500	1500	1000	1100	1150	1000	1000
Ayçiçek Tohumu	675	640	640	750	500	500	570	400	450
Ayçiçek Unu	675	675	800	800	800	800	1000	850	850

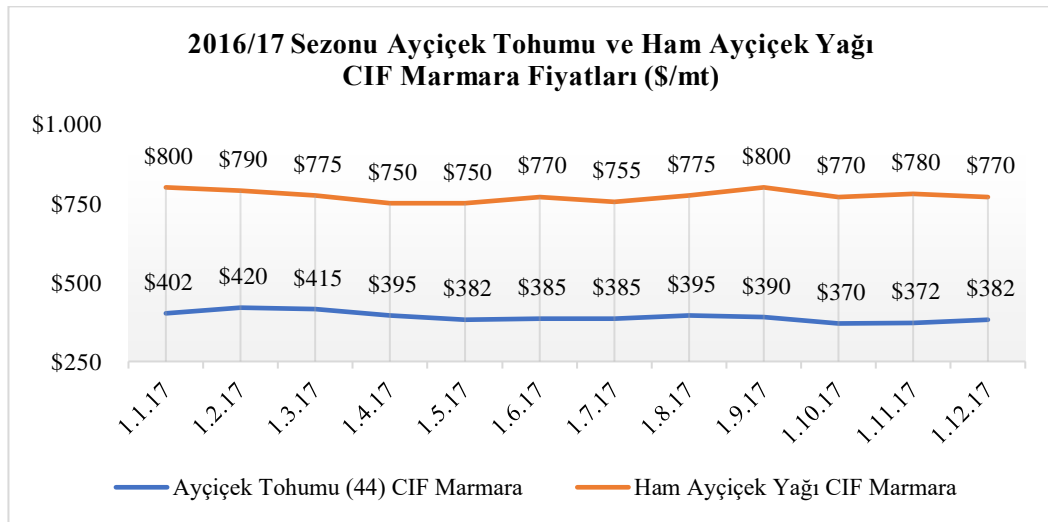
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye iç piyasa ham ayçiçek yağı fiyatlarında 2017 yılında fazla dalgalanma görülmezken yıllık fiyat ortalaması 1.106 \$/mt olarak gözlemlenmesine karşın, yurt dışı menşeli ve CIF Marmara teslim ham ayçiçek yağı fiyatları ise yine aynı şekilde az dalgalanmalı ve yıllık ortalaması 774 \$/mt olarak gözlemlenmiştir.

Şekil 23: Trakya İç Piyasa Ayçiçek Tohumu ve Ham Ayçiçek Yağı Fiyatları

Kaynak: AgriPro Limited Haftalık Piyasa Raporları 2017 (Rapor No.2017). İstanbul: AgriPro

Şekil 24: CIF Marmara Ayçiçek Tohumu ve Ham Ayçiçek Yağı Fiyatları

Kaynak: AgriPro Limited Haftalık Piyasa Raporları 2017 (Rapor No.2017). İstanbul: AgriPro

2.7. Biyodizel Uygulaması

Türk hükümeti, geçtiğimiz yaz Ocak 2018'den başlayarak %0.5 oranında biyodizelin zorunlu olarak dizel yakıtta dahil edilmesi konusunda yeni bir düzenleme yayınladı ve buna göre, 2018 yılında yaklaşık 110.000 MT biyodizel üretilmesi planlanmaktadır. Bu anlamda hükümetin amacı, yerel yağlı tohum üretimi için yeni bir talep yaratmak ve kullanılmış pişirme yağını daha etkili kullanmaktır. Buna göre, düzenlemeler yerel olarak üretilen yağlı tohumlardan elde edilen yağları ve biyodizel üretmek için kullanılmış yemeklik yağları kapsamaktadır. Bu amaçla yaklaşık 35.000 MT kullanılmış bitkisel yağın kullanılacağı ve geri kalanların kanola, aspir, kamelya, düşük miktarlarda pamuk ve soya fasulyesi yağı gibi yağlar olacağı tahmin edilmektedir (Sırtıoğlu 2017, 19).

Tablo 8: Biyodizel Pazarı Üretim ve Satış Miktarları

YIL	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Harmanlanan Biyodizel (MT)	21.379	32.877	60.945	64.103	74.000	105.000
Kapasite Kullanım Oranı (%)	%8	%13	%23	%24	%27	%39

Kaynak: Selçuk Borovalı, “Türkiye’de Biyodizel ve Harmanlama Yükümlülüğünün Değerlendirilmesi”, Fats and Oils Istanbul Conference, 7-8 Aralık 2017, s.4.

2.8.Yabancı Menşeli Tohumdan Türk Menşeli Yağ Elde Etme Maliyeti

Aşağıda gösterilen örnek hesaplama Rus menşeli ayçiçek tohumundan Türk menşeli ham ve rafine yağın elde edilme maliyetini göstermektedir.

Tablo 9: Rusya Menşeli Ayçiçek Tohumu'ndan Türk Menşeli Ayçiçek Yağı Elde Etme Maliyet Tablosu Örnek Hesaplama

HESAPLAMA TARİHİ: 07.05.2018	Ayçiçek Tohumu
	%44 Yağlı
İhracatçı Ülke	Rusya
FOB - \$/MT	383,00
Navlun - \$/MT	14,00
Sigorta - \$/MT	1,00
CIF Marmara - \$/MT	398,00 USD
Gümrük Vergisi - \$/MT*	121,5
Diğer Masraflar - \$/MT	15
Toplam İthalat Giderleri - \$/MT	534,50 USD
Türk Ayçiçeği Bazında İthal Maliyeti - \$/MT	499,76 USD
07.05.2018 Tarihli Merkez Bankası Dolar/TL	4,2626
%44 Yağlı Tohumun %40 Yağlı Tohuma Denkliği - TL/MT**	2.130,27 TL
Marmara'dan Trakya'ya Navlun Ücreti TL/MT	50,00 TL
Tohum Kırma Maliyeti (30\$*4,2626)	127,88 TL
Küspe Geliri***	385,00 TL
Elde Edilen Yağ****	0,43
TOPLAM GİDER	1.923,14 TL
TRAKYA HAM AYÇİÇEK YAĞI FİYATI	4.472,43 TL
TRAKYA RAFİNE AYÇİÇEK YAĞI FİYATI	4.740,77 TL

* Gümrük vergisi hesabı:

Ayçiçek Tohumu Gözetim Fiyatı (450\$) x Gümrük Vergisi (%27)

** Türkiye iç piyasasında genel olarak %40 yağlı tohum kullanılmaktadır ve buna istinaden %44 yağlı tohumlar %40 yağlı tohuma denk gelecek şekilde hesaplama yapılmaktadır ve %44 yağlı tohumun Türk Ayçiçeğine dönüşüm oranı 0,935'dir.

*** Tohum kırma sonrası yan ürün olarak elde edilen ve hayvan yemlerinin ana girdi maddesi olarak kullanılan küspe işletmeler için bir gelir kaynağıdır. Ayçiçek tohumundan kırma sonrası kabuklar dahil olmak üzere %55 oranında küspe elde edildiği varsayılarak hesaplaması: **Haftalık Küspe Ton Fiyatı x %55**'dir.

**** %55 küspe elde edilmesinden sonra tohumdan %1 lesitin elde edildiği ve %1 kayıp olduğu varsayılarak elde edilecek ham yağ oranı %43 olarak kabul edilmektedir.

Kaynak: Sunseedman, 2017 Yılı Haftalık Piyasa Raporları

3. TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜNÜN BAŞLICA SORUNLARI

3.1. Üretim Problemi

Ülkemizin toplam yüz ölçümü 78.5 milyon ha olup, bunun 40 milyon hektarının tarım alanı ve 21 milyon hektarının ise tarım ekimine elverişli alan olduğu belirtilmektedir. 2017 verilerine göre, tarıma elverişli alanların 19 milyon hektarının işlenerek bitkisel üretim yapıldığı bilinmektedir. Ancak, yıllık yağışların yetersiz olması nedeniyle yaklaşık 2 milyon hektar alan nadasa bırakılmaktadır.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki ülkemizde işlenebilir tarım alanlarının yaklaşık sadece %5'lik kısmında yağlı tohum üretimi yapılmaktadır ve hem gıda sektöründeki (2016/17 sezonunda Türkiye bitkisel yağ tüketimi 2.181 milyon ton) hem de diğer tüketim kanallarındaki tüketimi düşünülüğünde yerli üretimden sağlanan yağlı tohum miktarı, ülkemiz gereksinimlerini karşılayamadığı için, her yıl bu alanda giderek artan bir ithalat söz konusudur. Bu anlamda üretimdeki eksikliklerin ana kaynaklarından biri olan üretim problemlerinin sebeplerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Aşık, 2017):

1. Ürün planlamasının yeterli olmaması,
2. Yağlı tohumlar için ödenen üretim prim miktarının yeterli olmaması ve zamanında ödemelerin yapılmaması,
3. Yağlı tohumların birim alandaki getirisinin düşük olması ve yetiştirildikleri bölgelerdeki mısır, şekerpancarı vb. alternatif ürünlerle rekabet edememesi,
4. Yağlı tohumların, devlet alım garantisi, müdahale alım fiyatı uygulaması ve primle desteklenen hububatla rekabet edememesi,
5. Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmalar gereği, yağlı tohum ve türevleri ithalatına uygulanan gözetim fiyatlarının ve vergilerinin yeterli düzeyde yüksek olmaması, veya Dahilde İşlem Rejimi (DİR) kapsamında ithal edilen ham ayçiçek yağı ve teknik/sınai amaçlı ayçiçeği yağı için uygulanan gümrük vergisinin %0 olması,
6. Devlet politikaları ve son ithalat fon değişiklikleri ve kanola, aspir ve keten tohumuna getirilen fonlar nedeniyle kırıncıların sıkıntıya düşmesi,
7. Yüksek üretim maliyetleri nedeniyle dış pazar fiyatlarıyla rekabet edilememesidir.

3.2. Tağşış Problemi

“Tağşış, ürünlere temel özelliğini veren maddelerin tamamının ya da bir kısmının mevzuata aykırı olarak çıkarılıp yerine farklı özellikler taşıyan başka bir maddenin esas maddeymiş gibi eklenmesi işlemidir” (Öztürk 2016, 23). Yapılan araştırmalar göstermektedir ki hem Türkiye iç piyasasında, hem de ihracatta tağşış yaygınlaşmaktadır ve iç piyasada faaliyet gösteren bazı firmalar ayçiçek, soya, kanola ve aspir yağları arasındaki fiyat makasının yüksek olduğu zamanlarda, üretim miktarının en yüksek olduğu ayçiçek yağına daha ucuz olan diğer yağları karıştırarak haksız rekabet meydana getirmektedirler.

Bu anlamda, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından bu tür tağşış yapan firmaları ifşa etmek adına her sene bir liste yayınlanmakta olup, 2018 Mart ayında yayınlanan yeni listeye göre bitkisel yağlarda da taklit ve tağşış yapılan 104 parti ürüne ait bilgilere yer verilirken, bunların arasında zeytinyağı ve ayçiçek yağı bulunmaktadır (www.dunya.com). Ayrıca tağşış yapan firmaların tespiti konusunda Türkiye Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği bakanlığa yardımcı olmakta olup, üretimini düzgün yapan sanayicinin tağşış nedeniyle rekabet gücünün kırılmasını ve bu durumun tüketiciye de yansımaları engellemeye çalışmaktadır (Büyükhelvacıgil 2017, 17). Bu sorunun çözümü bütün taraflar için önem arz etmekte olup, denetimlerin sık sık yapılması, caydırıcı yüksek cezaların verilmesi ve ifşaların devam etmesi bu sorunun çözülmesi adına önemlidir.

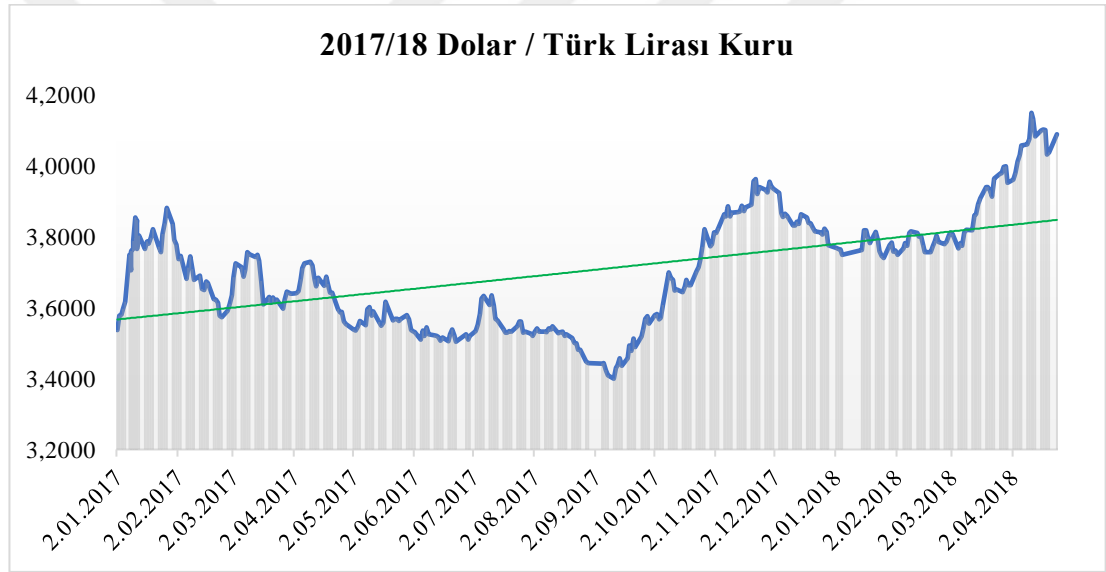
3.3. Ekonomik ve Siyasi Problemler

Türkiye’de en çok tüketilen ayçiçek tohumu ve yağı hususunda dışa bağımlı olan ülkemizde son yıllarda dolar kurundaki sert yükselişler ve ithalata uygulanan vergiler sebebiyle hızlı fiyat artışları gözlenmiş olup, bu durum üretici ve tüketiciyi olumsuz şekilde etkilemektedir. Ayrıca, ayçiçek tohumu ve yağlarına uygulanan gümrük rejimlerinin ve gözetim fiyatlarının çok sık değiştirilmesi sektörde uzun vadeli stratejik planların uygulanmasına engel olmaktadır.

Ayçiçek tohumu konusunda Türkiye’nin ana tedarikçisi olan Rusya ile yaşanan krizler durumunda Türkiye’deki ayçiçek ürünü fiyatları olumsuz yönde etkilenmekte olup,

Türkiye için bu alanda alternatif tedarikçiler bulmak büyük önem arz etmektedir. Öte yandan, Rusya ve Ukrayna'nın yağlı tohum ihraç etmek yerine ham yağ ihracatını yükseltme eğilimi, ülkemizin yüksek kapasiteli kırma tesislerini ve katma değeri yüksek olan ürünleri ihraç etmesi konularını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir (Öztürk 2016, 23).

Türkiye'de bu alanda hammadde ihtiyacının yaklaşık %75'ini ithalat ile karşılarken, yağlı tohum, ham ve rafine yağlar için toplam olarak yaklaşık 2.2 milyar dolar ödemektedir (Büyükhelvacıgil 2017, 11) ve şekil 26'da da görüleceği üzere dolar kurundaki sert yükseliş ve dalgalanmalar sanayimizi olumsuz etkilemiştir.

Şekil 25: 2017/18 Yılı Dolar/Türk Lirası Kuru

Kaynak: TCMB, Döviz Kurları

4. GENEL DEĞERLENDİRME, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Genel Değerlendirme

Türkiye'deki hızlı nüfus ve kişi başı tüketimdeki artışa ve hayvancılık sektöründeki tüketime bağlı olarak yağlı tohum ve türevlerinin tüketimi iç üretimle karşılanamamakta olup, bu durumdan dolayı oluşan eksiklik ithalat ile karşılanmaktadır. Ayrıca yağlı tohum ve türevleri ihracatı ithalat miktarını karşılamadığından dolayı dış ticaret açığı kapatılamamaktadır ve Türkiye bu alanda 2.5 milyar doların üzerinde bir dış ticaret açığına sahiptir. Öte yandan, rafine bitkisel yağlar hususunda da dış ticaret fazlasının 2012 yılından itibaren gerilemesi sektörü bu alanda da ithalata itmektedir (Öztürk 2017, 29).

Türkiye yağlı tohum üretiminin %4'lük bir artışla 2018/19 döneminde 3.06 MMT seviyelerine yükselmesi beklenmektedir. Pamuk ve ayçiçek tohumu üretimindeki iyi getiriler, çiftçilerin ekim kararlarını etkilemektedir. Türk hükümetinin yağlı tohum üretimini artırmaya yönelik çabalarına rağmen, Türkiye, yağlı tohum ve küspeler hususunda net bir ithalatçı konumunda olmaya devam etmektedir. Buna göre, 2016/17 döneminde Türkiye tarafından iç piyasa ve ihracat taleplerini karşılamak adına sadece ayçiçek ürünü alanında 594.000 MT tohum, 958.000 MT küspe ve 793.000 MT ham ve rafine yağ ithalatı gerçekleştirilmiştir. Türkiye ayrıca, büyük miktarlarda soya fasulyesi ve soya küspesi ithal etmeye devam etmektedir ve bu alanda kombine ithalat miktarının 2016/17 döneminde 3.05 MMT'na ulaşmış olmasına karşın, 2017/18 sezonunda bu miktarın 3.2 MMT'na yükseleceği beklenmektedir (Sırtıoğlu 2018, 1).

Girdiler açısından dışa bağımlı olan Türkiye bitkisel yağ sektörü için devlet destekleri, gümrük vergisi ve gözetim fiyatı uygulamaları ve kurdaki değişiklikler ciddi derecede önem arz etmektedir ve kurdan kaynaklı problemler özellikle tohum fiyatlarını ciddi şekilde etkilemekte olup, bu durum sektörün dünya fiyatları ile rekabet etmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca bazı ürünlerdeki üretim maliyetlerinin yüksek olmasına istinaden üretici karlılıkları düşmekte ve buna bağlı olarak çiftçiler bir sene sonra düşük getiri getiren ürünleri ekmek istememektedirler.

Tavukçuluk ve hayvancılık sektöründe ise yurt içi tüketim miktarı yıllar geçtikçe daha da yükselmektedir. Hükümet ve sanayi kaynaklarına göre, 2016 yılında %1,6 azalarak 1.9 MMT seviyesine gerileyen kümes hayvanı eti üretimi, 2017 yılında yaklaşık %13 artışla 2.2 MMT'na yükselmiştir (Sırtıoğlu 2018, 3). Türkiye nüfusunun artmaya devam etmesi, ülkenin hala 3,5 milyon mülteciye ev sahipliği yapıyor olması ve Türkiye'de çok daha pahalı olan kırmızı ete kıyasla daha ucuz alternatif bir et proteini kaynağı olmaya devam etmesi nedenlerinden dolayı kümes hayvanı eti tüketimi artmıştır. Bunun yanı sıra, 2017 yılında Türkiye'nin kümes hayvanı eti alanındaki ihracatı yaklaşık %30 yükseltmiştir. Bu verilerin ışığında, Türkiye'nin küspe tüketiminin hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir ve buna bağlı olarak 2017/18 döneminde Türkiye'nin toplam küspe üretimi, pamuk tohumu üretiminin artmasının yanı sıra soya küspesi üretiminin de yüksek kırma marjları sebebiyle hızlı artışına paralel olarak yaklaşık %15 civarında bir artış göstermiştir. 2018/19 döneminde toplam küspe üretiminin yaklaşık %8'lik bir artış göstermesi ve soya küspesi başta olmak üzere tüm küspe üretimlerindeki artışlara bağlı olarak toplam üretimin 2.85 MMT'ye ulaşması beklenmektedir (Sırtıoğlu 2018, 3).

Sektörün bir diğer büyük problemi ise taşıma problemi olup, taşıma yapan firmalara verilen cezaların caydırıcı olmaması sebebiyle taşıma uygulaması bazı firmalar tarafından hala devam ettirilmektedir ve bu durum sektörde haksız rekabet ortamı oluşmasına neden olmaktadır.

Bitkisel kökenli yağların; biyodizel üretiminde ve sanayide hammadde olarak kullanılması göz önünde bulundurulduğunda ve 2018 yılında yürürlüğe girecek olan biyodizel ve harmanlama yükümlülüğü sektörün büyümesi ve yerli yağlı tohum üretiminin artması için önemlidir. Soya ve Yerfıstığı gibi yağlı tohumlu bitkiler baklagiller familyasından oldukları için, havanın serbest azotunu toprağa bağlayarak, toprakların verimliliğinin artmasına ve süreklilik kazanmasına katkıda bulunurlar (Arıoğlu ve Ark. 2010, aktaran Arıoğlu 2016, 358).

4.2. Ekonomik Senaryo Analizi

Türkiye tarafından yıllar geçtikçe artan ayçiçek yağı ithalatının ekonomiye olan etkisini ölçmek adına üç kademeli bir senaryo analizi yapılmış olup, bu senaryolar şu şekildedir (Gedikoğlu 2017, 17):

1. Ayçiçek yağında varolan üretim açığının tamamının sadece ithalat ile karşılanması
2. Ayçiçek yağında varolan üretim açığının yarısının ithalat ile karşılanması
3. Ayçiçek yağında varolan üretim açığının tamamının sadece yerli üretim ile karşılanması

Bahsi geçen üç senaryonun da 2016-2030 yılları arasında tarım ürünleri ithalatına olan etkileri ekonometrik modellere bağlı olarak hesaplanmıştır.

$$\sum_{i=2016}^{2030} (\text{Tarım İthalatı} - \text{Senaryo Ayçiçek Yağı İthalatı}) / [(1 + 0,10)^{i-2015}]$$

Ekonometrik analiz sonuçlarına göre ayçiçek yağı ithalat miktarının 2016 ve 2030 yılları arasında %50 azaltılması durumunda ekonomiye olan toplam katkısı 7.9 milyar dolar civarında hesaplanmış olup, ithalatın tamamen durdurulması durumunda ise ekonomiye olan toplam katkısı 15.6 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Ayrıca ayçiçek yağı ithalatındaki düşüşün TL/Dolar kurunu pozitif yönlü olarak etkilediği ve bu durumun Türk Lirası tarafını değerlendireceği görülmüştür ve ithalat miktarındaki düşümlere ve yerli üretimin artması durumuna bağlı olarak Türkiye genelindeki işsizlik oranının da pozitif yönlü olacağı öngörülmüştür (Gedikoğlu 2017, 18).

4.3. Beklentiler

Türkiye’de ayçiçeği üretim açığının 2020 yılında yaklaşık 891 bin ton olması beklenirken, bu açığın daha da artarak 2030 yılında 1.3 milyon ton seviyesine yükselmesi beklenmektedir (Büyükhelvacıgil 2017, 14).

Ham yağ yerine yağlı tohumların ithal edilmesi, sektörde faaliyet gösteren yağlı tohum işleme ve margarin üretim tesislerinin düşük kapasiteli kullanım oranını yükselteceği gibi mevcut atıl kapasitenin kullanılmasını ve küspe üretiminin de yükselmesini sağlayacağı öngörülmektedir (Öztürk 2017, 29).

Türkiye'nin en büyük yağlı tohum tedarikçisi olan Rusya ile kimi zaman yaşanan siyasi ve politik olaylar ve son 3 yıldır hızlı dalgalanmalar gösteren rublenin Rusya ihracatını baskılaması nedenlerinden dolayı Türkiye'nin Moldova, Bulgaristan ve Romanya gibi alternatif pazarlara yönelmesi sayesinde bu tür olumsuzluklardan 2015 yılındaki kadar etkilenmeyeceği düşünülmektedir.

Devlet destek primlerinin rekabeti destekleyici ve ürünlerden elde edilen getirileri dengeleyici şekilde yağlı tohum üretimini arttırmaya teşvik etmesi durumunda, hammadede dışa bağımlılığın gelecek 5 yıl içerisinde azalma eğilimi göstermesi beklenmektedir.

Türkiye'de üretilen ayçiçek ve pamuk ürünlerinin hububat ürünlerine nazaran dünya fiyatları ile rekabet edememesi üreticiyi ekim yapmaktan vazgeçirmesi nedeniyle ithalat fiyatları ile aradaki farkın üreticiye ödenmesi ya da yıl içerisinde dünya fiyatlarının takibine istinaden dönemsel desteklerin verilmesi durumlarının sektör üretimine ciddi katkıları olması beklenmektedir (Öztürk 2017, 30).

Yağlı tohumlu bitkilerin üretimi hususunda ülkemizde varolan potansiyelin değerlendirilmesi durumunda, hem Türkiye'nin ihtiyacı olan yağ miktarı üretilebilecek hem de %35 - %45 atıl kapasite ile faaliyet gösteren sektöre önemli katkılar sağlayacaktır (Onat ve Ark., 2017). Ayrıca, ayçiçek ürününün stratejik bir ürün kapsamında değerlendirilmesi ve ayçiçek tohumu ile yağlı üretimine verilecek olan prim ve mazot desteklerinin artırılması ile Türkiye ekonomisine ciddi katkılar sağlanabileceği öngörülmektedir.

4.4. Çözüm Önerileri

Son yıllardaki hızlı nüfus artışı ve buna bağlı yüksek tüketime istinaden yağlı tohum ve ham yağ üretiminin yetersiz olması ve bu açığı kapatabilmek adına ithalat yolu ile ürün alımlarına harcanan milyarlarca doları azaltabilmek için rafine edilmiş yağ ihracatını arttırmak, ülkeye yabancı para kazandırma ve çiftçinin gelir seviyesini yükseltme adına, yağlı tohum üretimi hususunda aşağıdaki tedbirlerin alınması elzemdir.

A. Kısa Vadeli Tedbirler

1. Artan nüfus ve ülke tüketimi göz önünde bulundurularak, yağlı tohumların aynı tahıllar gibi stratejik bir öneme sahip olduğu tüm kesimlerce kabul edilerek, bu konuda yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği'nin yanı sıra ülkenin farklı bölgelerinden temsilcilerin de katılabileceği bir Yağlı Tohumlar Konseyi oluşturulmalıdır.
3. İç piyasa fiyatlarını korumak ve dengelemek adına yağlı tohum, ham ve rafine yağlar ithalatı ticari bir takvime bağlanmalı ve buna bağlı olarak gümrük vergisi, gözetim fiyatı uygulaması üretim dönemlerinde ve takvim çerçevesinde en üst seviyeye çıkarılmalıdır.
4. Dünya (Müdahale) Fiyatı ile Hedef Fiyat (Üretici Karı + Ürün Maliyeti) arasında oluşan fark, üretici firmalara bonus olarak ödenmeli ve yağlı tohum fiyatları piyasa koşullarına bağlı olarak oluşturulmalıdır.
5. Ürün verimi ve döviz kurları dikkate alınarak destekleme primleri ekim öncesi belirlenmeli ve ödemeler hemen ekim sonrası yapılmalıdır.
6. Tohum iç piyasa fiyatlarının ciddi düzeyde düşmesi durumuna istinaden prim miktarları aynı düzeyde arttırılmalı ve bu fark ödemesi sayesinde tohum üreticisi mağduriyetinin önüne geçilmelidir.
7. Yerli üretimin dış pazar ile rekabetini sağlamak adına üretimde kullanılan girdilere uygulanan kdv vb. dolaylı vergiler azaltılarak, ürün maliyetlerinin düşürülmesi sağlanmalı ve yağlı tohum üretimini destekleyici çok düşük faizli krediler ile üreticiler desteklenmelidir.
8. Gereksiz yere nadasa bırakılan 1.3 milyon hektar alanda, tahıl ekiminin yaygınlaşması sağlanmalı ve buna bağlı olarak diğer bölgelerde boşalacak olan tahıl alanlarına yağlı tohum ekimleri yapılması sağlanmalıdır.

9. Ayçiçek yağlık tohumu (2018 ortalama fiyatı 2 TL/kg) ile buğday (Anadolu Kırmızı Sert 1. Derece 2018 ortalama fiyatı 1.10 TL/kg) arasındaki fiyat paritesi en iyi şekilde düzenlenerek, ayçiçek fiyatının buğday fiyatına nazaran 2.5 – 3 katı olması sağlanmalıdır.
10. Pamuğa verilen 80 kuruş/kg olan fark ödemesine nazaran ayçiçeğine verilen fark ödemesi 40 kuruş/kg'dan 80 kuruş/kg'a çıkarılarak ayçiçeği ekimi daha da teşvik edilmelidir.
11. Türkiye genelinde 5.0 milyon hektar dolaylarında olan sulanan alanların artırılarak, 8 milyon hektarlara çıkartılması gerekmektedir. GAP ve KOP gibi bölgesel bazda yeni proje bölgeleri oluşturulmalıdır.

B. Orta Vadeli Tedbirler

1. Yağlı tohumlu bitkilerin tohumları ile ilgili olarak üreticiye daha kaliteli (hibrit) ve uygun fiyatlı tohum sağlama yolları bulunmalıdır.
2. Ekim Nöbeti (münavebe ya da ürün rotasyonu) uygulaması Türkiye genelinde zorunlu hale getirilerek üretim artırılmalı ve sürecin takibi için bir sistem geliştirilmelidir.
3. Soya fasulyesi öncelikli olmak suretiyle kanola, ayçiçeği, susam ve yer fıstığı gibi yağlı tohumlu bitki üretimleri bir plan çerçevesinde ele alınarak GAP bölgesinde bir programa bağlanmalı ve üretime teşvik edilmelidir.
4. Pamuk tohumunun lif randımanı ve kalitesinin yanı sıra yağ oranı ve kalitesinin de yüksek olması adına yeni tür geliştirme faaliyetleri yürütülmelidir.
5. Aspir'de verimi arttırmak adına kış mevsimine dayanabilecek ve ekim nöbetinde daha etkin olabilecek yeni çeşitler geliştirilmelidir.

C. Uzun Vadeli Tedirler

1. Türkiye'nin DTÖ ile yapmış olduğu antlaşmalar çerçevesinde, yağlı tohum ve türevleri ithalatına uygulanan sınırlamaları yoksayan vergi oranları Türkiye'nin menfaatlerine uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.
2. Türkiye'deki yağlı tohum ekim alanlarını arttırabilecek ve çiftçiyi bu ekimlere daha da teşvik edebilecek yeni yasal ve ekonomik destek paketleri meclis gündemine taşınarak üretimi 10 yıl içerisinde %50 düzeylerinde arttırabilecek daha etkin strateji ve yöntemler belirlenmelidir.

SONUÇ

Türkiye, Türk hükümetinin yağlı tohum üretimini artırmaya yönelik çabalarına rağmen, yağlı tohum ve küspeler hususunda net bir ithalatçı konumundadır ve bu alanda sahip olduğu dış ticaret açığı yaklaşık 2.5 milyar dolar seviyelerindedir ve bu yüzden sektörün hammadde konusunda dışa bağımlılıktan kurtulması için yerli üretimin mutlak surette artırılması gerekmektedir.

Sektörün en temel sorunlarından birisi olan ithalat uygulamalarına ilişkin olarak getirilen kısıtlamaların ve vergilerin özellikle hasat dönemlerinde daha da arttırılarak iç piyasayı korumaya ve yerli üretimi arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunulması büyük önem arz etmektedir. Bu yöntem ile çiftçiler ürünlerinden kar elde ederken, yağlı tohum ekim alanlarının da yıllar içerisinde artmasını sağlamış olacaktır. Öte yandan, bitkisel yağ sanayicisinin de Tarım Bakanlığı'ndan talep ettiği üzere yağ içeriği yüksek tohumların ekim alanının bölgesel primlerle ve teşvik uygulamaları ile arttırması sektörde mevcut olan atıl kapasitenin azaltılmasını sağlayacak ve dolayısıyla artan üretim kapasitesine istinaden birim maliyetlerde azalma ve karlılıklarda artış görülecektir.

Sektörün bir diğer büyük sorunu olan taşıma yönelik yaptırımların yeniden düzenlenerek yasalaştırılması ve bu konudaki yaptırım ve cezaların ciddi anlamda caydırıcı özelliklerinin bulunması sektör için hayati önem taşımaktadır. Bu konuda halihazırda BSYD'nin (Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği) ciddi çabaları olmasına karşın ciddi bir caydırıcı düzenleme bulunmamaktadır ve buna bağlı olarak haksız rekabet ortamı devam etmektedir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, farklı iklim bölgeleri için oluşturulan "Tarım Havzaları" ve bu havzalarda yetiştirilmesi önerilen ve destekleme kapsamına alınan yağlı tohum bitkileri tablo 10'da gösterilmiştir ve bu tablonun incelenmesine istinaden; oluşturulan tarım havzalarına bağlı olarak ülkemizde yağlı tohum bitkilerinin üretimi bakımından önemli bir potansiyel mevcuttur. Söz konusu 30 farklı tarım havzasının 26'sında yağlık ayçiçeği, 21'inde aspir, 21'inde kanola, 15'inde soya

ve 13'ünde pamuk üretimi önerildiği görülmektedir. Yağlı tohum üretiminde, karlılığı sağlayan en önemli husus, ürünlere ödenen üretim primlerdir. Bu nedenle, yağlı tohumlu bitkilerin ekim bölgeleri belirlenirken, oluşturulan havza sisteminin mutlak surette dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 10: Türkiye'deki Tarım Havzaları ve Havzalara Göre Yetiştirilmesi Önerilen Yağlı Tohumlar

<i>Sıra No</i>	<i>Havzalar</i>	<i>Ayçiçek</i>	<i>Kolza</i>	<i>Soya</i>	<i>Aspir</i>	<i>Pamuk</i>
1	Batı GAP	X	-	-	-	X
2	Batı Karadeniz	X	X	-	-	-
3	Büyük Ağrı	X	X	X	X	-
4	Çoruh	-	-	-	X	-
5	Doğu Karadeniz	-	X	-	-	-
6	Doğu Karadeniz	X	X	-	-	X
7	Ege Yayla	X	-	X	X	X
8	Erciyes	X	X	-	X	-
9	Fırat	X	X	-	X	-
10	GAP	X	X	X	X	X
11	Gediz	-	X	X	-	X
12	Göller	X	X	X	X	X
13	Güney Marmara	X	X	X	-	X
14	İç Ege	X	X	X	X	X
15	Karacadağ	X	X	X	X	X
16	Karasu Aras	X	-	-	-	-
17	Kaz Dağları	X	X	X	X	X
18	Kıyı Akdeniz	X	X	X	X	X
19	Kıyı Ege	X	-	X	X	X
20	Kuzey Batı Anadolu	X	-	-	X	-
21	Kuzey Marmara	X	X	-	X	-
22	Meriç	X	X	X	X	-
23	Orta Anadolu	X	X	X	X	-
24	Orta Karadeniz	X	X	X	-	-
25	Orta Kızılırmak	X	X	X	X	-
26	Söğüt	X	X	-	-	-
27	Van Gölü	X	-	-	X	-
28	Yeşilirmak	X	X	X	X	-
29	Yukarı Fırat	X	-	-	X	-
30	Zap	-	-	-	X	X

Kaynak: Tarım Bakanlığı, Tarım Havzaları 2018

Ayrıca, gereksiz yere nadasa bırakılan 1.3 milyon hektar alanın öncelikle üretime açılması ve bu bölgelerde tahıl ekiminin devreye sokulması gerekmektedir. Zira, diğer bölgelerdeki tahıl ekiminin bu bölgeye kaydırılarak, boşalan alanlara yağlı tohumlu bitkilerin ekimi sağlanmalıdır. Öte yandan, yağlı tohumlu bitkiler, devlet alım garantisi, müdahale alım fiyatı ve prim uygulamaları ile desteklenen hububat ile rekabet edememektedir ve buna istinaden yağlı tohumlara uygulanan desteklerin ekim zamanında ve hasat zamanında olmak üzere iki aşamalı olarak yapılması ve alternatif ürünlerle rekabet edebilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acaravcı S., Ergüven C.E., 2015. Yağlı Tohumlar Ve Bitkisel Yağ Sektörünün Finansal Analizi: Hatay İlinde Bir Uygulama. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:29, s:23, Hatay.
- AgriPro Limited (2017). Haftalık Piyasa Raporları 2017 (Rapor No.2017). İstanbul: AgriPro
- AgriPro Limited (2018). Haftalık Piyasa Raporları 2018 (Rapor No.2018). İstanbul: AgriPro
- Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA) (Aralık 2017) Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 02 Şubat 2018, <http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/fas/oilseed-trade//2010s/2017/oilseed-trade-12-12-2017.pdf>.
- Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA) (Aralık 2017) Yabancı Tarım Servisi. Erişim: 03 Şubat 2018, <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/production.pdf>
- Arıoğlu Halis, 2016. Türkiye’de Yağlı Tohum ve Ham Yağ Üretimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı:25, s:358-367, Adana.
- Arıoğlu H., Kolsarıcı Ö., Göksu A.T., Güllüoğlu L., Arslan M., Çalışkan M., Söğüt T., Kurt C. Ve Arslanoğlu F., 2010. Yağ Bitkileri Üretiminin Artırılması Olanakları. Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, s. 361-376, Ankara.
- Arıoğlu Halis, 2014. Yağ Bitkileri Yetiştirme Ve Islahı Ders Kitabı. Genel Yayın No:220, Ders Kitapları Yayın No:70, s:204., Adana.
- Aşık Ferrin Ferda, Türkiye ve Dünyada Yağlı Tohum Ticareti, <http://www.dunyagida.com.tr/haber/turkiye-ve-dunyada-yagli-tohum-ticareti/7277>, (SGT: 25 Temmuz 2017)
- Borovalı Selçuk, “Türkiye’de Biyodizel ve Harmanlama Yükümlülüğünün Değerlendirilmesi”, Fats and Oils Istanbul Conference, InterContinental Hotel, 7-8 Aralık 2017, İstanbul.
- Büyükhelvacıgil Tahir, “Yağlı Tohum Bitkileri ve Bitkisel Yağ Sektörü”, Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği Kurul Toplantısı, Hyatt Regency Hotel, 14 Eylül 2017, s:6-17 İstanbul.

- Deloitte (Ocak 2017) Annual Turkish M&A Review, Erişim: 13 şubat 2018, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/mergers-acquisitions/annual-turkish-ma-review-january-2017-final.pdf>
- Dünya.com (Mart 2018) Taklit ve Tağşış Yapan İşletmeler Açıklandı, Erişim: 12.04.2018, <https://www.dunya.com/ekonomi/taklit-ve-tagsis-yapan-isletmeler-aciklandi-haberi-408555>
- Gedik Sidar, “Hane Halkı Hızlı Tüketim Ürünleri ve Yağ Satın Alımları”, Fats and Oils Istanbul Conference, InterContinental Hotel, 7-8 Aralık 2017, s:4-13, İstanbul.
- Gedikoğlu Haluk, “Ayçiçeği Neden Stratejik Bir Ürün Olmalıdır?”, Fats and Oils Istanbul Conference, InterContinental Hotel, 7-8 Aralık 2017, İstanbul.
- Genç Faik, “Türkiye Bitkisel Yağ Ticaret Dengesi 2016/17”, Fats and Oils Istanbul Conference, InterContinental Hotel, 7-8 Aralık 2017, s:21-28, İstanbul.
- Gizlenci ř., Korkmaz A., Acar M. ve Seyis F., 2005. Kolza (Kanola) Tarımı.Karadeniz Tarımsal Araştırma Enst. Yayınları, s:80., Samsun.
- Karakuş M.Ü., 2014. 12. Uluslararası Yem Kongresi Açılış Konuşması. Türkiye Yem Sanayicileri Birliği Dergisi. Sayı.70:29, s:40 ., Ankara.
- Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) (Kasım 2017) The World Factbook, Erişim: 02 şubat 2018, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>
- Onat B., Arıoğlu H., Güllüoğlu L., Kurt C., Bakkal H., 2017. Dünya ve Türkiye’de Yağlı Tohum ve Ham Yağ Üretimine Bir Bakış. KSÜ Doğa Bil. Derg. Sayı:20, s:149-153, Adana.
- Öztürk Ayşe, “Bitkisel Yağ İmalat Sektörü”, İş Bankası Sektör Raporu, S:1 (2016); s:7 – 29, İstanbul.
- Sırtıoğlu İbrahim, “Oilseeds and Products Annual”, USDA Foreign Agricultural Service Report, S:TR8006; s.1-19, Ankara.
- Sunseedman (2017). Haftalık Piyasa Raporları 2017 (Rapor No.20167). Edirne: Sunseedman
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) (Aralık 2017) Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı, Erişim: 20 Nisan 2018, [www3.tcmb.gov.tr/sector/2017/Tablolar/K_C104_GENEL_\(hepsi\).xls](http://www3.tcmb.gov.tr/sector/2017/Tablolar/K_C104_GENEL_(hepsi).xls)
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) (Aralık 2017) Döviz Kurları, Erişim: 25 Nisan 2018, http://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html

Türkiye Cumhuriyeti Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı (Ocak 2018) 2018/11460 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2018 Yılında Tarım Havzalarında Desteklenecek Ürün Listeleri, Erişim: 5 Mayıs 2018, <https://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarim-Havzalari>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (Aralık 2017) Dış Ticaret İstatistikleri, Erişim: 05 Şubat 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (Aralık 2017) Yağlı Tohumlar, Erişim: 05 Şubat 2018, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=56

